

курсом

NORD-OST

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

Біля рогу Сейбана
6 червня 1884 р.

Сержантам бренарові, лонгові та фредерікові

Не зважаючи на обіднянку, дану вчора рядовим С. Б. Генрі, після того як він признався, що вкрав у старому таборі тюленьчі ремінці, можливо, що він взяв також інші продукти. Така впертість та зухвалість загрожують загикбеллю для цілого нашого загону. Рядового Генрі повинно сьогодні ж розстріляти, при чому треба вжити всіх заходів, щоб запобігти шкоді, яку він міг би вчинити комусь з людей, бо фізичною силою він переважає кожного з двох людей нашого загону, взятих разом. Спосіб розстрілу — дві бойових кулі та один порожній набій. Це розпорядження є наказ, доконче потрібний, щоб врятувати життя цілого загону.

Старший лейтнант 5-ої кінноти,

Начальник експедиції в затоці леді Франклін А. В. ГРІМІ.

Сержант Лонг перечитав ще раз наказа, поклав папірця в ремінну торбинку і сховав за пазуху. Наказа було виконано. Поруч намету на сніговому горбку лежав теплий труп Генрі. Під трупом видніла велика червона пляма. Сніг, як бібула, вбирив у себе кров.

— У нього був величезний апетит, — прошепотіли чорні безкровні губи сержанта, — сердешний...

Сержант повернувся і, хитаючись наче дитина, що лише вчиться ходити, поплентав до дверей намету.

* * *

— Треба оточити Північну полярну область колом станцій, що проводили б одночасно, протягом одного року, однаковим струментом та однаковими методами різні спостереження. Головну увагу при цьому треба приділити геофізиці, потім ботаніці, зоології та геології, тоді як детальні топографічні роботи мусять одступати на другий план...

На трибуні стояв високий, середніх років, з густою бородою чоловік. Бантик, замість краватки, чорнів на целюлоїдному стоячому комірці. Це був лейтнант Карл Вайпрехт, що відкрив землю Франца Йосипа.

Він читав доповідь „Основні принципи арктичних досліджень“ на з'їзді німецьких природознавців та лікарів, що відбувався у Граці 1875 року.

* * *

Шість років уже по тому, як відбувся з'їзд у Граці, витратив Карл Вайпрехт на агітацію за міжнародний полярний рік та на саму підготову такого року.

1880 року на міжнародній конференції в питаннях підготовки міжнароднього полярного року, що відбулася в Петербурзі, ухвалено було провести цей рік з серпня 1882 по серпень 1883 року.

Карл Вайпрехт недовжив до того моменту, коли було здійснено його ідею. В березні 1881 року туберкульоза звела в могилу відомого дослідника.

Дванадцять країн взяли участь в першому міжнародньому полярному році. Тринадцять станцій оточили північний полюс. Дві станції влаштовано біля південного полярного кола.

Ось де розташувались перші тринадцять станцій: ріг Тордсен—Свальбард, Боссекоп—Північна Норвегія, Соданкюле—Фінська Ляпландія, Малі Кармакули—острів Нова Земля, Судно „Варна“—Карське море, судно „Димфна“—Карське море, острів Сагастир—гірло річки Лени, Угламі—ріг Барроу на Алясці, Форт-Рє—В. Невільничє озеро в Канаді, Кінгуа-фіорд—Лябрадор, Форт Конджер—затока леди Франклін на землі Грінеля, Годгоб—Гренландія і тринадцята на острові Ян-Майєн.

Ці станції зібрали величезний науковий матеріал з різних галузей досліджень над Арктикою. Але певних висновків, особливо в галузі метеорології, базуючись на тих матеріалах, зробити не можна було. Причин, що призвели до малої ефективності першого міжнароднього полярного року, було дві. Перша—тринадцяти станцій для такого величезного простору, як Арктика, було дуже замало. До того ж станції були розташовані не систематично—то одна станція поруч одної, то відстань між станціями більше тисячі кілометрів. Друга причина—порівняно невисокий розвиток багатьох наук. Зокрема метеорологія тоді зовсім не мала в собі такої необхідної складової частини, як аерологія, і вивчала лише невеличкий прошарок атмосфери, що прилягає до самої землі. Протягом того року було пророблено велику роботу, але дуже замалу, коли ми оглядаємо її через півстоліття.

Арктика на той час була абсолютно невідома країна. Ніхто ще не спромігся тоді пройти кораблем повз американський беріг з Атлантийського океану до Тихого; недавно перед тим відкрита земля Франца Йосипа була майже неприступна, в розпорядженні моряків не було ні криголамів, ні радіо, ні самолітнів-розвідників. У наукових експедицій був надто малий досвід зимівлі в Арктиці. Тому не дивно, що багато з учасників першого міжнароднього полярного року зазнали чимало лиха, зимуючи вперше на далекій півночі.

* * *

Ляйтнант-кіннотник Грілі був за начальника станції у форті Конджер. Американцям до вподоби слово—форт. Коли в серпні

1881 року судно „Протей“ висадило в затоці леді Франклін на беріг землі Грінеля двадцять трьох американців, — з них більшість службовців суходільного війська ПАСШ, — то цим було закладено першу станцію з тринадцяти станцій міжнароднього полярного року. Це була крайня північна станція, бо її місце розташованя 81°44' північної широти. Американці побудували будинок і назвали це місце фортом Конджер.

За два тижні „Протей“ залишив експедицію. Нове судно мало прибути наступного літа. Та лише через три зими, наприкінці червня 1884 року люди з експедиції Грілі побачили нові корабельні щогли. З двадцяти трьох учасників експедиції 16 цих щогл не побачили. Вони загинули. Сімнадцятий — сержант Еллісон, що прожив зиму без рук і ніг, — йому відтяли їх після того, як він їх одморозив, — помер на судні.

Грілі в нагороду було зроблено генералом. Він особисто виявив чималий героїзм і зібрав багато цінних для науки спостережень. Але він безпосередньо був винен у трагедії, що сталася в форті Конджер, набравши свою команду з салдат, які не знали Арктики, не були пристосовані до важких умов перебування на півночі. Про це свідчать документи, що їх опублікувала експедиція. Недисциплінованість, сварки, методи військової касарні, що до них звикли учасники експедиції, призвели до загибелі більшості і навіть до таких інцидентів, як розстріл Генрі.

* * *

Росія утворила того року дві станції. Одну в Сагастирі, на півночі Якутії, де Лена розбивається на незчисленні рукави, впадаючи в Полярне море, і другу — в селищі Малі Кармакули на південному острові Нової Землі. Тут в Малих Кармакулах, один з учасників експедиції матрос Тисков кінчив самогубством. Полярна зима, а можливо й полярне начальство вплинули на його психічний стан. Заготувавши дошки для домовини, морозного дья він, одійшовши на деяку відстань од будинку, роздягся і голий ліг на сніг.

Його знайшли ще живим, але не врятували.

* * *

Данська експедиція на судні „Димфна“ та голяндська на судні „Варна“ (парова машина на 50 механічних сил) навіть не спробували дійти до тих місць, де передбачалось утворити їхні станції. Обидва пароплави затерли криги Карського моря. Так утворено дві „плавучі“ станції на тому морі.

Наступного року криги розчавили „Варну“. „Димфна“ визволилася з крижаного полону тільки у вересні 1883 року.

Ось що в основному залишається в пам'яті від історії першого міжнароднього полярного року.

Та от через п'ятдесят років по тому проголошується другий міжнародній полярний рік з серпня 1932 по серпень 1933 р.

На одній з останніх сесій Всесоюдної академії наук президент сільсько-господарської академії професор Вавілов робив доповідь про проблеми північного хліборобства. Він відзначив, що територія СРСР включає величезні простори на півночі, — вся Мурманська округа Ленінградської області, переважна частина Північного, Західносибірського, Східносибірського, Далекосхідного країв та Якутської республіки, — ще на сьогодні є непридатні для хліборобства. Це „сьогодні“ т. Вавілов підкреслив у своїй доповіді, бо, на його думку, „завтра“ буде не так. Він подав цілий ряд пропозицій, що їх здійснення має значно розширити межі хліборобства в напрямі на північ.

Уже тепер дослідні посіви зернових культур на насіння цілком визрівають до полярного кола. Городини ж та трави на сіно, як показав дослід, доходять 71°18' півн. ш. (Нордкап) і навіть 78°30' півн. ш. (Свальбард). Рільництву на півночі перешкоджає не холод, а заболоченість ґрунту. Заболоченість можна знищити дренажем.

На далекій півночі Радянського союзу виростають великі міста. За полярним колом на Кольському півострові — Хібіногорське та Мурманське. В гирлі Єнісея — порт Ігарка.

В Баренцовому морі радянська риболовецька фльота виловлює тепер 80 тис. тонн риби на рік. Спеціалісти цієї справи вважають, що там можна, маючи більшу флоту, легко виловлювати 1½ — 2 млн. тонн, не шкодячи сировинних запасів.

В районах Біломорського гирла, Нової Землі та землі Франца Йосипа за 1932 рік наші мисливці передбачають таку здобич: 250 тис. тюленів, 1 тис. моржів, 1 тис. морських зайців, 5 тис. нерп, 500 білух (малі кити), 250 білих ведмедів. На кінець другої п'ятирічки ці цифри мають зрости, доходячи відповідно 350 тис. 1½ тис., 1½ тис., 15 тис., 2 тис. і 750 голів (білого ведмеда відтепер ловитимуть переважно живим для зоологічних парків).

Не менший промисел можна розгорнути на півночі біля східних берегів СРСР. Там немає гренляньського тюленя, та зате там сила моржів, морських зайців і, нарешті, в Берінговому морі є великі кити.

Порт Ігарка та криголами, що ведуть за собою валки пароплавів через криги Карського моря, проклали шлях до Європи західно-північному сибірському лісові.

А мінеральні багатства півночі! Вони ще мало досліджені, але відомі хібініські апатити і гора Кукісвумчорр, що має в собі лише апатитів на 4 млрд. крб. золотом.

На Свальбарді, що тепер цілком належить Норвегії, під 80° північної широти є кам'яновугільні копальні, з яких окремі становлять власність Радянського союзу.

Такі фактичні дані про Арктику нашого практичного сьогодні.

* * *

Президент німецької обсерваторії в Гамбурзі Домінік перший подав пропозицію відзначити півстоліття, що минуло після першого міжнародного полярного року, організацією другого такого року. 1929 року в Копенгагені утворено спеціальну комісію для підготовки полярного 1932-33 року. До складу цієї комісії ввійшли представники десятих країн. У травні 1930 року Раднарком СРСР ухвалив постанову про участь СРСР в цьому заході. За кілька місяців по тому в Ленінграді відбувся перший міжнародний конгрес у питаннях підготовки до другого полярного року.

* * *

В незнаних просторах Арктики народився гураган. Із швидкістю 120 кілометрів на годину він мчить через крижані поля холодного моря, здіймаючи снігову завірюху, густою старою жене хмари, що подибує на своєму шляху, захоплюючи простір на сотні кілометрів завширшки. Гураган поспішає на південь, відхиляючись то на схід, то на захід. Він несе з собою холод і дощі.

На цих шляхах його чатують метеорологічні вартові пункти і за допомогою електрики сповіщають цілий світ про напрям і силу гурагану. Це треба знати морякам, рибалкам, мисливцям, хліборобам та ще чимало кому. Радіотелеграми переганяють гураган, тільки, на жаль, в наших умовах не набагато.

Наука каже, що в Арктиці народжуються вітри, що „там фабрикиється погода північної кулі землі“. Справді, антициклон, що проноситься над рогом Челюскіна, торує свій дальший шлях через Єнісей в районі Турханську, перерізає Об, Іртиш, Середню Волгу і простує до Чорного моря, несучи посуху в низовини Дністра та Дону.

Щоб зрозуміти „хитру механіку“ творення погоди на землі, треба зробити багато систематичних спостережень в арктичній області. Основна частина роботи під час другого міжнародного полярного року припадає гідрометеорологам.

Чимало працюватимуть і фізики, вивчаючи земний магнетизм, атмосферну електрику та силу і склад соняшного проміння за полярним колом. Крім них, працюватимуть представники мало не всіх природничих наук, включаючись до цієї величезної роботи.

Цікаво відзначити, що програма робіт другого міжнародного полярного року охоплюватиме не лише спостереження в Арктиці. Організується спеціальні метеорологічні станції в радянській південній Азії, в Китаї, Африці та на островах екваторіальної зони. Передбачається, що цього року проведуть суцільне гідрометеорологічне здійснення всієї території СРСР. Всі ці спостереження мають дати величезну кількість матеріалів, що їх підсумувавши наукові організації зможуть зробити важливі висновки для різних галузей науки.

* * *

Німецька морська обсерваторія, що нею керує проф. Домінік, готуючись до полярних досліджень 1932-33 р., мала намір за допомогою дирижаблів утворити на кригах центральної Арктики плавучу станцію. Власне, це була ідея найвидатнішого мандрівника і дослідника Арктики — небіжчика Фрітіофа Нансена, що була зустрита дуже скептично різними авторитетами. Але вона заслуговувала на увагу вже хоча б тому, що майже всі ідеї великого дослідника, які він потім здійснював, зустрічались багнетами жорстокої критики скептиків.

У зв'язку з світовою кризою, німці відмовились збудувати таку станцію.

До речі, молодий, але вже видатний дослідник Арктики Георгій Ушаков, має твердий намір зимувати на плавучій кризі під полюсом протягом одного з ближчих років.

Наслідком світової кризи майже половина з тих 45 держав, що свого часу дали згоду взяти участь у другому міжнародному полярному році, не змогли виконати свою обіцянку, а решта, за винятком СРСР, скоротили програми своїх робіт. Наукові установи капіталістичних держав не мають коштів.

Проте, другий міжнародний полярний рік значно відрізнятиметься від першого не тільки кількістю учасників. Тепер дослідники мають в своєму розпорядженні такі могутні засоби перемогти стихії Арктики, як криголами, самольоти, радіо, досить опрацьовані мапи тих місць, куди вони вирушають. Нарешті, проти тих 13 станцій, організованих 1882 р. як тимчасові, тепер, уже напередодні другого полярного року навколо північного полюса існує 57 станцій (з них майже половина радянські).

До речі, передбачається широко використовувати для метеорологічних спостережень новий апарат, сконструйований і випробуваний проф. Молчановим, що назвав його радіозондом. Це апарат, що його прив'язують до гумової кулі, надutoї воднем. Куля підіймає його високо в повітря, де апарат вимірює тиск, температуру і вологість атмосфери та силу вітру. Короткохвильовий передатник автоматично переказує наслідки вимірювання радіом людині, що стежить, приймачом.

* * *

Лев'яча доля з полярних досліджень 1932-33 р. припала на Радянський союз. 60 станцій є в арктичному секторі, проти двох, що їх мала Росія 1882 року.

Ціла низка експедицій.

Наприкінці липня та на початку серпня ці експедиції вирушали на північ з Ленінграду, Мурманського, Архангельського і Владивостоку. Наприкінці вересня та протягом жовтня пароплави цих експедицій поверталися з далеких полярних широт. Криголам „Малигін“ вперше в історії протягом одного літа двічі ходив з

Архангельського до землі Франца Йосипа. „Малигін“ змінив зимівників на острові Гукера і збудував крайню північну радіостанцію на острові Рудольфа. „Малигін“ пройшов вільною ходою на північ, як ніколи жоден пароплав, до $82^{\circ} 27'$ північної широти. До полюса залишалось 453 милі, тобто півтори доби ходу, коли б там була чиста вода. Але там були кількарічні великої товщини криги.

Одночасно маленький дерев'яний вітрильно-моторний бот Океанографічного інституту „Книпович“ дійшов $82^{\circ} 5'$ північної широти.

Взагалі треба сказати, що літо цього року було винятково тепле в Баренцевому та Карському морях. Тут несподівано було відначено майже цілковиту відсутність криг. Це дозволило криголамному пароплавові „Русанову“, що про нього мовитиметься далі, не зважаючи на ряд перешкод, пройти все Карське море, дійти Північної землі і там змінити зимівників, потім пройти в протоку Вількицького і збудувати на розі Челюскіна крайню північну на суходолі Євроазії науково-дослідну станцію. Це ж саме дало змогу пароплавові „Персей“ зайти далеко на північ біля Свальбарду¹ і криголамові „Таймир“ довго працювати на Карському морі й закінчити величезної ваги наукові роботи.

Відсутність криг у морях Карському та Лаптевих багато допомогла тому, що пароплав „Сибіряков“ уперше в історії за один сезон зробив рейс з Архангельського до Владивостоку.

Щоправда, пройшовши за гирло річки Колими, вже недалеко Берінгової протоки, „Сибіряков“ потрапив у тяжкі криги. Пароплав спіткало лихо. Він обламав лопаті, а потім і гвинт.

Гвинт пішов на дно. Експедиція, зриваючи криги амоналом та піднявши на щоглах вітрила, на превелику силу вийшла на чисту воду. Там до „Сибірякова“ підійшов тральщик „Усурієць“ і взяв його на буксир.

Треба відзначити, що біля берегів Чукотки в Східно-сибірському морі цей рік було багато криг. В протоці де-Лонга між островом Врангеля і суходолом ціле літо залишались тяжкі криги. Пароплав „Совет“, що мав своїм завданням пройти до о. Врангеля і завезти туди нових колоністів, не зміг цього зробити. Лише за допомогою самолёта з Врангеля було знято 8 чол., що прожили там три роки, не бачивши жодного пароплава. Решта залишились на острові.

В тому ж районі потрапило в криги кілька пароплавів великої експедиції, так званої Північно-східної, що йшла до гирла рік Лени та Колими. За допомогою льодоріза „Літке“ ці пароплави вправились зі своїм завданням.

* * *

На далеких, трудно доступних островах Полярного моря, на так само трудно доступному узбережжі Північного Сибіру стали

¹ Нова назва Шпіцбергену.

табори кращих радянських розвідників Арктики. Тут слід відзначити найголовніші з цих таборів: острів Рудольфа—крайній північний острів землі Франца Йосипа; острів Гукера—південний острів тієї ж землі; ріг Бажання та Руська гавань на Новій Землі; острови Каменева біля Північної Землі, де залишились четверо дослідників і начальників островів—перша жінка-начальниця в Арктиці Ніна Демме; ріг Челюскіна, де цього року лише поставлено наукову станцію; бухта Тіксі—в гирлі річки Лени і, нарешті, острів Врангеля, де три роки працював начальник цього острова Мінеєв зі своїми товаришами. Три роки стійко боролися ці дослідники з арктичною природою, не бачивши за цей час жодного пароплава, бо крижані бар'єри не пропускали пароплавів до острова, і тепер Мінеєв залишився зимувати четверту зиму.

Червоні прапори півколом фортець оточили Північний полюс. З року на рік червоні прапори все більш наближаються до полюса. З року на рік радянські дослідники завойовують Арктику виявляють її таємниці, прокладають шляхи до її природних багатств.

Незабаром червоний прапор замах над полюсом.

Проти ночі з 31 липня на 1 серпня криголамний пароплав „Владимир Русанов“ простояв біля Чижівки. Це за 17 миль від порту Архангельського на виході з гирла Двіни в Біле море.

В документах „Русанова“ значилось, що це експедиційне судно, зафрахтоване Всесоюзним арктичним інститутом і північною конторою Радторгфльоти. В графі, де звичайно проставлялось порт призначення, стояло: „ріг Челюскіна“.

За начальника експедиції на „Русанові“ був Р. А. Самойлович. За капітана—Б. І. Єрохін. До складу експедиції, крім начальника та його помічника, входило 41 чоловіка. З них 3 гідрологи, 2 гідробіологи, магнетолог, топограф, гідрограф, журналіст, завідувач господарства, інженер та технік будівельники, радіотехніки і 28 робітників-будівельників. До складу екіпажу крім капітана, входили 34 чоловіка. Нарешті, на борту „Русанова“ було 15 чоловіка пасажирів, з них 4 на острови Каменева, 10—на ріг Челюскіна і одна пасажирка мала повернутись назад до Архангельського. Величезна група людей виїздила до Арктики.

„Русанов“ мав наздогнати подібний до нього експедиційний пароплав „Сибіряков“, що два дні тому вийшов з Архангельського.

Ранком 1 серпня „Русанов“ підняв кітву і, розпрощавшись з Північною Двиною, вийшов у Біле море.

Першим етапом на шляху до рогу Челюскіна мав бути Маточкін шар. Від Чижівки через Біле та Баренцове море до протоки Маточкін шар 645 миль.

Лаг почав одраховувати перші милі цього шляху.

Гори вкриті горностаєвим хутром з тисячами чорних і білих плям. Сніг, що не розтанув до серпня, лежатиме вже до наступної зими. Велетенськими вузами повзуть невідомі пухнаті звірі по гір-

ських хребтах, затуляючи від очей верховини. То хмари й туман, гнані норд-остовим вітром, припадають до гір. Море плеще дрібною хвилею, рідко-рідко миготнувши на просторі пінявим келихом морського пива. То водяна стихія заспокоюється після дводенного шторму.

Велика байдарка, знявши вгору білі клотики брунатних щогол і червоний крайчик чорного димаря, бурує воду, швидко поспішаючи до міжгір'я. То криголамний пароплав „Русанов“ із швидкістю п'ять метрів на секунду входить у дивну протоку. Величезний горяний острів з заходу на схід прорізаний шаром. Шар—то протока.

Так звуть протоки на цій землі: Маточкін шар—ось він, а крім нього є Югорський шар, Костін шар, Гусячий шар. Землю цю звуть Новою Землею. Назва символічна—як земля Обітна, але символіка перетворилася в географію і її зафіксовано на мапі.

Ліворуч, на північному острові видніють гори Літке, адмірала, що чотири роки плавав до цієї землі. Праворуч, миль за дві від ціля чорніє примітний знак—там зимував Пастухов, дослідник, що загинув за кілька днів по тому, як повернувся з цієї землі. А просто—бухта ім. Самойловича, начальника нашої експедиції, що понад 10 років витратив на дослідження цього величезного острова.

На палубі помітно холодало.

Годину перед тим, як підійти до протоки, я став на гідрометеорологічну варту. Брав першу пробу морської води. Набрив відро води з моря. Та від швидкого руху відро виривало з рук, і коли б я не прив'язав троса до залізного стояка, то могло б і зовсім вирвати.

У відро з водою опустил термометр, і забарвлений стовпчик живого срібла, швидко посунувшись униз, наче хто його пив, став проти 5,6°. Запис попереднього спостерігача свідчить, що годину тому температура була 6,8°.

Проти знака Пастухова термометр показав 4,6°. Я вирішив перевірити. Вдруге сполоснув відро і знову набрав води. Минуло п'ять-сім хвилин, температура моря була 3,8°. За годину вона впала до 1,6° і падала далі, до 1 градуса, коли показала перша крига. На 40 миль ми відійшли від останніх струмин Гольфштрему, що добігають до новоземельських берегів.

Наш капітан ще в гирлі Білого моря дістав з „Сибірякова“ радіограму, що той, зустрівши в Югорському шарі кригу, пішов на північ до Маточкіного шара шукати там виходу в Карське море.

Є чотири шляхи з Баренцового моря в Карське. Перший—Югорська протока між суходолом і островом Вайгачем. Другий—ширша протока, так звані Карські ворота, між Новою Землею і Вайгачем. Третій—Маточкін шар, довга вузька протока значно далі на північ од перших двох. Четвертий шлях—ще далі на північ, навколо Нової Землі, повз ріг Бажання. Маточкін шар—це треті ворота на схід, у завжди закриті, труднодоступне Карське море, оточене суходолом та островами.

Ми йшли слідом за „Сибіряковим“, сподіваючись наздогнати його в Карському морі. Пароплав, не вповільнюючи ходу, зайшов у протоку, заглиблюючись все далі між гори.

На палубу висипали люди. Хто в бінокль, хто простим оком, а Георгієвський—начальник майбутньої станції рогу Челюскіна—в старовинну морську трубу оглядали береги. Але незабаром туман і дощ закрили дальні перспективи і навіть заховали морські знаки, поставлені тут для мореплавців. Капітан наказав спинити машину і закинути кітву. Наш капітан надзвичайно обережний. Він каже:

— Колись була приказка: „Береженого—доля береже“. Гарна приказка.

Але туман і дощ в Маточкіному шарі скороминуці. Погода тут мінлива, як і тутешній гірський вітер, що несподівано з страшною силою скочується з холодних пустельних горбів і, не встигши як слід скаламутити воду,—вщухає.

За 20 хвилин вітер прогнав туман, щоб за 20 хвилин знову загорнути околиці в мокрий серпанок. З протоки долітало виразне цокотіння мотора. Незабаром угледіли човен. Він наближався до нас і скоро пришвартував до лівого борту.

Люди в малицяк з оленього хутра, без шапок, скидаючись зовнішнім виглядом на дикунів-піратів, вилазили, не дожидуючи, поки їм кинуть трап, просто на палубу.

— О-о! Здорово!—радісно вигукували вони, помітивши знайомих: зимовника—метеоролога Зенькова та третього штурмана нашого пароплава. Перший зимував не раз на Новій Землі, а другий зробив туди 11 рейсів.

Це були промисловці—трое росіяни, один ненець¹. Останній 60-літній Михайло Вилка, брат відомого ненця, художника-самоука, а тепер голови Новоземельської ради Тико Вилки. Сам Михайло славиться як кращий на всю Нову Землю різьб'яр з кстей.

Старшим серед промисловців був Журавльов. Його брат, відомий мисливець, вже дві зими перебував на островах Каменева разом з Ушаковим. Він знає, що „Русанов“ іде туди, і каже:

— Брат мені телеграму подавав, я йому теж подав. Передайте привіт. Перекажіть, що нинішнього року поганий промисел був, звіру не було. В Кармакулах лише 250 пєсців узяли.

Рудольф Лазаревич Самойлович пригадує, як багато років тому цей самий Журавльов ще хлопчиною працював в одній з його експедицій. А тепер мужній промисловець у мокрій малиці, з непокритою білочубою головою, гордовито й радісно хвалиться:

— Ноні вже двоє дітей маю.

В його мові багато нових термінів для Нової Землі.

— Ми тепер бригадами працюємо. Я бригадир. А сюди приїхали, щоб натиснути трохи. Тут з промислами погано, а промисловців вісім. Ми називаємося обчественний буксир.

¹ Ненці—раніш звадилися самоїдами.

І слова ці: бригада, бригадир, буксир звучать в його мові гордо й бадьоро.

Двоє мисливців напідпитку. Вони їздили на Карську сторону. Робили промислову розвідку вздовж берегів, шукаючи гольця. Гольці це—промислова риба півночі, дуже схожа на дорогу сьомгу. Минулого сезону бригада Журавльова—молодшого виконала плян гольця на 400%.

Промисловці переказували, що далі в протоці стоять криголам „Ленін“ та п'ять чужоземних пароплавів. Вони заїздили на ті пароплави. Очевидно, їх десь частували. Справа в тім, що привозити на Нову Землю спиртові напої забороняється. Промисловці, потрапивши на якийсь з пароплавів, не одмовились від гостинного частування. Ті, що були напідпитку, розмістилися біля камбузу¹.

* * *

Михайло Вилка, почувши, що у нас за начальника Самойлович, радісно вигукнув:

— Самойлович... Старий знайомий. Це Самойлович, старий знайомий Самойлович.

І старий побіг на капітанський місток вітатися з Самойловичем та скаржитися на свою долю. У старого цієї зими загинув 23-літній син.

Старий ненець з чорним волоссям, з не по-старечому карими очима, в своїй критій чорним сукном малиці, що нагадувала керею, чорною порепаною рукою стиснув руку професора.

Промисловці не могли затриматись у нас довго. Туман розійшовся, і дзвінок машинного телеграфу дав знати машиністам, що треба готувати машину. „Русанов“ рушив далі.

А незабаром знов туман, знов зупинка. Нова зупинка була довга, хоча туман піднявся скоро. В катеринці, що підіймає кітву, щось попсувалося, і механік кілька годин поравсь біля неї, поки вдалося витягти кітву з моря. Вже ранком другого дня рушили далі. День був хмарний, наче за ніч ніщо не змінилось. Протока звужувалася до одного кілометра і часто робила невеликі повороти. Часом вона розширялась і ми спостерігали береги чималої бухти.

В одній з таких бухт стояли три чужоземні пароплави. Лише в одного з труби лівово кужелився тоненькою стрічкою дим. По розміщенню щогол—на півночі та на півбаку—наш старий штурман Микола Іванович вгадав, що це норвежці. Пароплави здіймалися своїми корпусами високо над водою і це свідчило, що їхні трюми були не завантажені.

Проминувши ще один ріг, пройшли так звану Малу Белужню бухту на відміну од великої, що на Баренцовій стороні Нової Землі. В бухті стояли великий двотрубний криголам „Ленін“ та два чужоземці. Все це були пароплави Карської експедиції, що є ознака радянських господарчих перемог в Арктиці.

¹ Корабельна кухня.

Така експедиція відбувалася раз на рік. Десятки чужоземних пароплавів під проводом радянських криголамів ідуть через Карське море до гирла рік Єнісея та Обі. Там вони беруть вантажі сплавляють з півдня на північ ріками. Вантажі дешевим водним шляхом ідуть за кордон. А раніше, коли цей шлях був неприступний для пароплавів, були неприступні й лісові та копальні багатства сівнічно-західного Сибіру. Тепер там будують великі міста й порти. Наприклад, в Ігарці, де кілька років тому жило лише кілька десятків людей — останньої зими на полярну ніч лишилося 14 тисяч.

Карська експедиція цього року під проводом „Леніна“ гуртувалася в Маточкіному шарі. Назустріч білими клаптиками на чорній шкірі води пливали перші крижини. Найперша, наче маленьке звірятко, бавилася на хвилях, за нею пропливла друга, з обточеним зеленувато-блакитним підніжжям. Вони, охолоджуючи воду до одного градуса, були перші вартів од крижаних просторів Карського моря.

Разом із крижинами показалася чорна голова першого морського зайця, недалеко від нього з води хитро визирала цікавою мордочкою нерпа.

Пароплав наближався до радії¹⁾ Матшар. На невисокому міжгір'ї на північному березі протоки — кілька будинків і висока щогла. Тут радіостанція та географічна обсерваторія.

Ветерани Арктики, знавці Нової Землі, пояснюють призначення кожного будинку, кожну чорну й білу цятку серед будівель.

— А там, за будівлями, цвинтар. Чотири домовини закопано тут. Останній — геофізик, що замерз під час пурги взимку 1930 року. В бінокль видно людей, що повибігали з будинку. „Русанов“ другий пароплав, що їм доводиться бачити за цей рік.

Перший був „Сибіряков“.

— Як то тріпочуть у них серця. — Проривається вигук у біографа Демме — єдиної серед нас жінки, що їде зимувати на Північну Землю.

Засніжені, затуманені гори, похмуро й мовчазно обступили далеку полярну станцію. Тут географічна широта $67^{\circ}30'$ п

Мовчанку гір порушує голосний гудок пароплава. Один. Другий. Третій. Три могутні вигуки — привітання мідної горлянки. А наш черговий радист тимчасом вистукував:

„Зимівникам радії Матшар крп Урядова експедиція на криголами Русанов зимівники рогу Челюскін км зимівники Землі Північної вітають своїх товаришів км зимівників Матшара крп“.

Пароплав пішов далі.

Чорний стовп морського знаку ген на півночі свідчив, що ми виходимо з протоки в Карське море.

На капітанський місток вибіг радист з папірцем у руці. То була радіограма для капітана:

¹ Радіостанція.

Зараз здійсмаюсь. Іду розвідку крп Віглянд з вугіллям теж піде Діксон крп Тримайте зв'язок повідомляйте стан криг

Капітан криголаму Ленін

„Віглянд“ — то чужоземний пароплав, зафрахтований Радторг-фляотою що має приставити вугілля на острів Діксон для „Сибірякова“ та „Русанова“.

Від „Сибірякова“ маємо повідомлення, що він уже на Діксоні і чекає вугілля. Вдалені білою смугою світився обрій. Там — край плавучих крижин.

Капітан і вахтовий штурман припали до своїх біноклів.

Криголам здригнувся. Він ударився об першу крижину і під форштевнем щось заскриготіло, зарипіло. Пароплав ледве хитнувшись з боку на бік і не вповільнюючи ходу, поспішив у оточення холодних, епічно спокійних, розкиданих по морю крижин.

ВІДНОВЛЕНІ АВТОРИТЕТИ

Рідко пливли морем, як сполохана касатками¹ зграя кайр, білі з фірковими покришками криги. Часами брудні плями свідчили, що криги прийшли сюди від якихось берегів. „Русанов“ ішов великими проточинами чистої води, лише коли-неколи відштовхуючи на бік яку крижину, як велетень одкидає вдаром иоги пігмея.

На одній крижині помітили маленького тюленя, що, немов гусеня, сповзав на воду, помітивши пароплав. Тюлень пірнув, потім показав разів зо два чорну голову і зник. Часами відніли нерпи.

Біологи та інші завзяті мисливці почали хвилюватися і викладати десятки аргументів, що, мовляв, час роздавати рушниці. Розкрили скриньку з п'ятинабійними манліхерами. Вони потспали в рушничному мастилі. Набравшись мужности, засукавши рукава, мисливці назбирали силу непотрібного паперу та кілька заяложених ганчірок і ретельно почали обтирати свої рушниці. Проте, всі знали, що користатися ними доведеться не скоро. Напевне не раніше острова Діксона.

За двадцять хвилин криголам проминув крижаний потік. Спереду виблискувало на сонці двохбальною хвилею чисте море, майже непомітно хитаючи корабель. Здавалось, із запізненням прийшла в Карське море весна.

Пригадалися твори авторитетних мореплавців, що називають Карське море — бурхливим, або морем-льодовиком. Ні криги, ні хвилі. Хіба це те неспокійне, небезпечне і похмуре море, що його бачив Нансен, пливучи на „Фрамі“. Наші метеорологи в своїх щоденниках фіксували, що по небу повільно плывуть цируси й стратуси, лише зрідка — альта-кумуляси². Цируси прозорі, як пух баб'ячого літа; крапчасті в блакитну луску, стратуси; сірі, запо-

¹ Касатка — хижа північна акула.

² Латинські назви одмін хмарности.

рошені, але не страши в своїй мізерії; альта-кумуляюси неспроможні закрити сонце.

Ні, це не бурхливе і не крижане море.

Третій штурман, стоячи на вахті, наче потверджував це.

— Та яке воно бурхливе... Зі сходу на захід тут океанська хвиля не розгуляється, в беріг упреться... З півночі на південь... Так... то може...

Протягом однієї години плавби морем з авторитетами покінчено. Температура води була $2,1^{\circ}$ — $2,2^{\circ}$.

Але о 10 вечора, коли сонце впевнено поповзло на нордову сторону неба, вода похолодніла до $1,6^{\circ}$. Через годину вона була вже $1,2^{\circ}$.

На обрії забовваніли три чорних крапки. Вони видавалися не наче скелями серед моря, або далекими маяками за десятки миль відділя, чи то дозірчими кораблями, що зійшлись тут на рандеву. То були криги. І що далі, то все більшало чорних крапок на обрії, поки з чорних вони не поретворились у сиво-біляву кашу. Повз борт попливли перші крижини.

Вахтовий штурман постукав у двері капітанської каюти.

— Виходимо в криги.

Скільки сягне око, море зайняла плавуча дрібно покришена крига. Тут були крижини не ширші за палубу і не товщі від одного до чотирьох футів. Пароплав, зменшуючи хід, штовхнувся в першу крижину на шляху. Вона застогнала, кусок одколосся, решта пірнула у воду, наче у ванну, одійшла на бік, також збивши на кілька градусів з курсу „Русанова“.

Віддала виднілися все більші й більші крижини. „Русанову“ передбачалася робота.

Матрос витяг з моря лаг¹ (швидкомір). Кригами його могло відірвати. Тепер поки пробиватимемось через криги, ніхто не скаже, які відстані проходитиме наш криголам. Курс міняється щохвилини, залежно від напряму прогалин чистої води та доступних крижаних перегорож.

На півбак збираються розбуджені люди. Вони попрокидалися від струсів судна при ударах об кригу. У бавовняних кацавейках та рудих козушках виходять на палубу спостерігати крижаний бій.

Для більшости наших товаришів це — новина. Пильно слідкують вони за кожною кригою, до якої наближається криголам. І вибух радісних вигуків вилітає з їхніх грудей, коли крижина тріщить, ламається, занурюється у воду так, що над нею миготять малесенькі рибки полярного басейну — харчі нерп.

Чіткі вдари корабельного дзвону свідчать, що зараз 24 години. Опівніч.

Сонце стоїть прямо над північним полюсом, скотившись майже до обрію. Сьогодні перша доба, коли ми побачили сонце дванад-

¹ Лагом міряють пройдений пароплавом шлях.

дятої години ночі. В серпні місяці ще можна бачити лише на відстані приблизно тисячі кілометрів на північ од полярного кола.

Хвилями і сонцем обточені крижини нагадують тисячі різних речей: тварин, птахів, людей. Ось справжній столик на крижаній ніжці. Гень у далені неясні обриси мисливців і ведмедів. Велетенський шуляк уп'явся кігтями й дзьобом у хвилі.

Деся поблизу чути плескіт морського прибою у криги. Вода вибігає на блакитні тераси, забігає у нею ж розриті печери і потім з дзьорчанням витікає назад. Далека зграя якихось птахів „бреюшим“¹ льотом над залишками торосів пропливла у повітрі кудись на північний схід, де на мапі не значиться близько жодного острова.

Криголамом називається судно, що ламає криги. Пароплав „Русанов“ стукає носом в уламок крижаного поля, здригається від удару, зупиняється і, наче набравшись духу, починає повзти своїм форштевнем на крижину. Здається, пароплав вискочить з води і переплигне через кляту перегатку. Пароплав натужується, напірає на ворога. Секунду, півтори точиться боротьба і всі, хто спостерігає це, не бачать, не пам'ятають нічого іншого. Лопне чи ні. Піде далі „Русанов“, збурхавши воду під кригою, чи зупиниться й піде заднім ходом оминати перепону.

Судно ритмічно здригається від стуку парової машини і враз з гуркотом провалюється носом униз. Уламки натрое розламованої криги розступаються перед криголамом. „Русанов“, вільно відхнувши, молодецьки простує далі.

Капітан, припавши до великого, багатократного бінокля, весь час оглядає обрій. Але — скрізь те саме. Криги простяглися тепер навколо криголаму, що зайшов уже досить далеко.

Вахтовий штурман записав до судового журналу: „Велика і дрібно бита крига до 7 балів“. Це значило сім десятих видимої водяної поверхні було вкрито кригами.

Пригадалися і Нансен, і Амундсен, „Фрам“ і „Мод“ із визначенням Карського моря, як вічного льодовика. „В цьому морі завжди крига“ — так вчить доція.

Протягом восьми годин, до самого ранку, коли сонце перемандрувало на ост-зюд-ост, тривало змагання машини, парового тарана ХХ сторіччя, з природою.

В каютах під півбаком спалося погано. Щодві-три хвилини стукав форштевень у кригу і тоді голови ховалися глибше під ковдри. Часами здавалось — од струсів полетять усі нові нюти, поставлені перед полярним рейсом. Обтиралась над ватерлінією фарба об криги і вони відступали наче скривавлені.

Лише наступного ранку почало рідшати, а колір обрію провіщував недалеко чисту воду.

¹ В авіації цим терміном зазначається літ аероплану на відстані кількох метрів од поверхні.

Капітан пішов спати, а старший штурман Микола Іванович вийшов на вахту виводити „Русанова“ із криг.

Перед нами було знов чисте Карське море, але ніхто не чіпав імен старих мореплавців. Тим більш, що піняві хвилі котилися з норд-осту до крайки криг. „Русанов“ востаннє штовхнув невелику крижину, що затопталася під ногами, і вийшов на чисту воду.

Криголам держав курс на острів Діксон повз острів Білий.

4-VIII 1932 р., Карське море.

сплачую борг

Ленінський комсомол відіграє видатну, часто вирішальну роль на багатьох ділянках соціалістичного будівництва, як це не раз підкреслював у своїх виступах тов. Косіор. Але радянська література досі недостатньо приділяла уваги комсомолові. Треба визнати за цілком ненормальний той факт, що молодняцькі теми, молодницька проблематика довгий час вважалася у нас за „фах“ спеціальних комсомольських молодих письменників, а решту письменників це мало обходило.

На новому етапі розвитку нашої літератури, визначеному історичною постановою ЦК ВКП(б) з 23-IV 1932 р., це становище мусить, на мою думку, рішуче змінитися. Комсомол мусить стати героєм цілої нашої літератури. Комсомолові мусять приділити велику увагу й наші театри.

Беручись писати „Дівчата нашої країни“, я мав на увазі цією п'єсою сплатити частину свого боргу комсомолові, дати свою пряму, творчу відповідь на вимоги ленінського комсомолу, які він ставив свого часу перед пролетарською літературою. Ці вимоги полягали в тому, щоб письменники в своїх творах показали те величезне всебічне зростання комсомолу за проводом партії, яке ми маємо в дійсності, щоб показали вони комсомольську героїку на фронті соціалістичного будівництва; щоб показали разом з тим, як у боротьбі за соціалізм викорінюється рештки капіталізму в свідомості людей, як твориться нова, соціалістична психіка, як народжуються нові, прекрасні, горді й сміливі люди — герої нашої доби.

Тов. Косарев цілком слушно говорив, що наша література мусить створити такий збірний тип позитивного героя-комсомольця, який захоплював би нашу молодь, був би для неї прикладом, „володів би розумом мільйонів молодих трудящих“. Такого типу ще не створено і з'явиться він, зрозуміло, не зразу.

Підкреслювалося, крім того, не раз, що комсомолові властива не сама героїка, що йому не чужа любов до пісні, до квітів, до музики (і любов взагалі, зрозуміло), що він не від того, щоб гарно одягнутися, повеселитись, посміятись з смішних рисок, які в нього бувають, що він любить життя у всій його прекрасній повноті. Все це речі аж надто зрозумілі.

На жаль, про це не завжди пам'ятали ми, письменники, і зчаста в літературі з'являлися неживі „герої“, з'являлись схеми комсо-

мольців і комсомолок, вщерть начинених політграмотою, а не справжня полнокровна молодь і молодість. А іноді писали про комсомольців як про „братишок“ симпатичних, але малокультурних.

Тимчасом комсомолія неймовірно виросла. Молодь зараз зовсім не та, якою була ще за відбудовного періоду, коли можна було іноді подібати „героїв“, що по-ухарському плювали через губу, вульгарно поводитись з товаришами і взагалі намагались бути „отряхами“, „своїми в доску“ і т. д.

І от, взявшись до цієї п'єси, я намагався показати елементи комсомольської героїки на фронті соціалістичного будівництва, бодай, такою мірою, якою показана героїка комсомолу за часів громадянської війни („Коммольці Л. Первомайського, його ж Іда-Брук із „Невідомих салдатів“, „Трипільська Трагедія“ та низка творів інших письменників).

Крім того, я поставив собі завдання, — поперше образами молодиків-комсомольців, яких я введу на кін, перекреслити оті образи малокультурних (хоч і „симпатичних“ героїв), що за вищу ознаку доброї поведінки вважали уміння плювати через губу, лаятись, лузати насіння і „вільно“ тримати себе з дівчатами. Це в минулому. Сьогодні наша робітнича молодь — це вже робітнича інтелігенція. Вона працює і вперто вчиться. Коли ще не вся молодь, то величезна частина її саме така. А головне — такою вона буде за другої п'ятирічки. В цьому головна тенденція розвитку стирання граней між фізичною й розумовою працею.

Друге. Дівчат робітничої класи теж показували не надто привабливими. В халявах, сухих, з нудною мораллю на устах і т. д. А різних міщаночок-буржуазок показували гарними, привабливими, розумними, дотепними, і т. д. Це глибоко невірно, це повне викривлення перспектив. Коли наш молодик віддавав часом перевагу міщанці, гарно обраній жінці, зовнішньо „культурнішій“ за дівчину-пролетарку, за його суворого товариша в роботі, то в цьому виявлялися рештки міщанства в його психіці. І з цими рештками треба боротися. Завдання в тому, щоб така людина зрозуміла переконалася, побачила що дівчата робітничої класи ідейно, своїм розумом, і своєю зовнішністю, і своїм внутрішнім змістом затьмарюють (і вже в дійсності вони давно затьмарили) отих міщанок, буржуазок, беззмістовних, наскрізь ворожих ідеалам робітничої класи.

Щодо цього завдання, то на ньому в п'єсі розвивається одна з ліній основної теми й сюжету (взаємини Маші — головної героїні п'єси, Шметелюка й Лотоцької — класового ворога, який ще й досі вважає себе за „культурнішого“ від робітничої класи і зазнає поразки в серці з нашими дівчатами за комсомольського бригадира).

Зайвим буде говорити тут, що мова мовиться не про якусь позаісторичну культуру, єдину й притаманну всім класам. Зрозуміло, що культура робітничої класи, що твориться на ґрунті опанування всіх попередніх культурних надбань людства, є своїм глибоким ідейним змістом, своєю визвольною революційною суттю вища за всі попередні культури. Це істина абеткова.

Третє. Любов і ревності. Товариська прихильність і розрада, що може виникнути несподівано, руйнуючи дружні взаємини і т. д. Я намагався ці питання поставити, як воно і є в дійсності, в залежність від праці, розв'язати їх в умовах боротьби за конкретні виробничі завдання, якими горить наша героїчна молодь. Так розвивається лінія Пронашки, Маші, Шметелюка, Фросі й інших героїв п'єси (Панахиди, Скрипки, Новобранця й т. д.).

За браком місця доводиться полишити на боці тему Машиної матері, яка змінюється, перероджується в зв'язку з розвитком процесів, що відбиваються в п'єсі. Теж саме й щодо старих робітників — Водоп'яна та Старча та й інших персонажів. Їхня лінія так чи так залежить від основної теми п'єси.

Четверте. Я пов'язую лінію Лотоцької з тими наслідками, до яких ця лінія мусила привести й привела Лотоцьку в її взаєминах з чоловіком, який щиро перейшов на бік радянської влади.

Цей представник технічної інтелігенції руйнує своє родинне життя, яке було для нього символом його попереднього ганебного ставлення до радянської влади. Він рве з своєю дружиною, як з своїм політичним ворогом (а колишнім співником). Ця побічна тема виникла також в процесі розв'язання основної теми, але вона має й своє окреме значення.

І останнє. Я ставив собі завдання написати п'єсу веселу, лірично-комедійну, просякнену радістю життя й боротьби, п'єсу, яку легко було б дивитися й сприймати. П'єсу про молодь і молодість. П'єсу, в якій був би сміх, що дає нам сили для дальшої праці і боротьби.

А втім... глядачеві мало діла до того, що автор *хотів* дати. Він робитиме висновки з того, що і як автор *показав*. Тож зайвими будуть дальші пояснення в цьому напрямку, бо всі пояснення глядач мусить знайти на сцені.

б а д ь о р а п і с н я

ПРО

КОМСОМОЛ *

У п'єсі „Дівчата нашої країни“ Ів. Микитенко в мистецькій формі ставить ряд надзвичайно важливих проблем, що виходять із завдань нашої партії — створити безкласове суспільство, створити новий побут, нову людину, людину вільної комуністичної праці.

Ів. Микитенко вміє вибрати й піднести вчасно найактуальніші проблеми, що виходять із заходів ради влади та політики партії на певному етапі соціалістичного будівництва. Це ми бачимо майже в усіх його п'єсах („Диктатура“ — боротьба за іб; „Кадри“ — боротьба за нові пролетарські кадри фахівців; „Справа честі“ — боротьба за вугіль). У цьому велика сила Ів. Микитенка як письменника і в цьому його велике значення як письменника пролетарського.

У п'єсі „Дівчата нашої країни“ Ів. Микитенко так само ставить проблеми дуже актуальні. Він подає живий образ нової людини, яка „мінюючи світ“, будуючи соціалізм. „сама змінюється“ починає ставитися цілком інакше до своїх громадських обов'язків, до свого особистого життя, цілком інакше починає розуміти любов, ревності тощо. Ставлячи саме такі проблеми Ів. Микитенко мав перед собою великі труднощі, він тут брав на себе дуже відповідальну роль, що вимагала від нього особливо високої кваліфікації — тому ще більший інтерес має його п'єса „Дівчата нашої країни“.

Головні дієві особи — це молодь. Вся п'єса є бадьора пісня про молодь, а саме про найпередовішу її частину — ленінський комсомол.

Багато уваги в п'єсі приділено комсомолкам, дівчатам нашої країни, і сам заголовок п'єси свідчить, що саме переважно їх письменник хоче показати нам у художній формі, як нових людей нової соціалістичної країни.

У п'єсі показано жіночу комсомольську бригаду з шести осіб на чолі з Марією Шапігою.

Марія Шапіга, або Маша, як її називають товариші, є головна дієва особа, що рухає всю п'єсу. З п'єси видно, що в образі Маші, письменник і хоче подати нам збірний тип героя, образ нової людини, що виростає, формується в умовах нашого соціалістичного будівництва. Маша — донька робітника-кадровика, вона зросла, виховалася в робітничій сім'ї, на виробництві, вона вже сама працює на виробництві, живе його життям, радіє досягненнями, разом з

* Порядком обговорення.

товаришами самовіддано йде на ліквідацію проривів. Усе її життя міцно пов'язане з життям робітничого колективу, все особисте підпорядковане громадському. Це не схема, чи якась суха самовіддана фанатичка, це жива, нова, повна сил і життя людина. Вона почуває себе завжди бадьорою, життєрадісною, повною ентузіяму, як і та кляса, інтересами якої наповнено вщерть усе її життя. Маша має своє особисте життя, у неї є свій особистий клопіт, вона кохає Пронашку, але все її особисте нерозривно поєднане з громадським. Це й є тип нової людини, що може зростати лише в соціалістичних умовах. *Маша може служити збірним типом героя нашого ленінського комсомолу.*

Як в особистому житті, так і на виробництві вона справді може служити зразком поведінки для нашої молоді. Довідавшись, що на кладці бетону не хватає робочої сили, вона разом із своїми товаришками залишає легшу роботу, організовує бригаду й добивається того, щоб її поставили на бетон. Для жінок це дуже тяжка праця, а тому й починаючи від Машиної матері й до німця-інженера, всі вмовляли Машу та її бригаду не ставати на бетон. Проте Маша домоглася ухвали райкому й разом із своєю бригадою цілком виправдала себе на роботі. Такий учинок не можна, звичайно, розглядати як Машину примху, бажання здорової міцної дівчини себе показати, як штучність, викривлення дійсності. Саме цей момент, а він є один з основних у характеристиці Маші та її бригади, є цілком послідовним і художньо вірним. Характеристично, що Маша не легковажно кидається до нової тяжкої праці, а вона разом із своїми товаришками докладно це обмірковує, плянує, вивчає, вона цілком свідомо того, на що йде. Цією стороною образу Маші Ів. Микитенко вірно відбиває нашу сучасну дійсність, цю сторону образу він цілком достатньо художньо вмотивував.

Але письменник цим не обмежується, він за допомогою образу Маші хоче поставити й розв'язати ще деякі проблеми, а саме: боротьбу за члена комсомолу, що попав під вплив жінки з ворожого табору та як нова людина соціалістичного суспільства розуміє любов і ревності. Навколо цих проблем значною мірою розгортається вся дія п'єси. Всю ініціативу в цих питаннях письменник віддає Маші, тому що збільшується провідна роль цього образу в п'єсі, тому ще докладнішої аналізи він потребує, бо через нього виявляються ті нові шукання, що їх провадить Ів. Микитенко.

Бригадир комсомольської бригади, кращий ударник Антін Шметелюк покохав дружину радянського інженера Ларису Лотоцьку. Відци й починаються для нього всі „нещастя“. До цього кохання дуже негативно поставилися всі його товариші й товаришки комсомольці, а особливо Маша, яка повела вперту роботу, розгорнула цілу кампанію під гаслами боротьби за Шметелюка й за „чесну комсомольську любов“ (Маша). Із п'єси бачимо, що Лариса Лотоцька не веде ніякої контрреволюційної роботи, але вона залишається людиною ідеологічно чужою, ворожою. Чоловік її, захоп-

лений досягненнями соцбудівництва, цілком перейшов на бік рад-
влади; вона ж досі цього не зробила.

Шметелюк, покохавши Лотоцьку, і далі працює по-ударному, але він став чепуритися, рекламувати себе, щоб подобатися Ларисі, став дурити товаришів, що збирається на лекції, а справді на побачення. У бригаді почалися нелади. Це все й стало в руках Маші й інших комсомольців основними козирами проти Шметелюка. Починаючи з першої картини й до останньої йде боротьба за Шметелюка, який мусить одсахнутися, побороти в собі любов до ворожої жінки. Шметелюк, покохавши Лотоцьку, схибив, одійшов од комсомолу, треба йому допомогти виправити свої хиби, треба повернути назад до комсомольської сім'ї, де його кохає комсомолка Фрося Богатир. Яку саме роботу треба було провести з Шметелюком, щоб одвернути його од Лотоцької, ніхто з його товаришів не знає. Маші протягом цілої п'єси так і не щастить поговорити з Шметелюком у цій для неї дуже важливій справі. У комсомольській бригаді розмова лише почалася, Шметелюк вийшов, справа скінчилася нічим і далі залишилося за виразом Скрипки, „хмарно, як на небі“. Тимчасом Шметелюк, переконавшись, що Лотоцька його не любить, а лише робить експерименти, глузує з нього, сам її покинув (інших переконливих причин, з-за яких міг Шметелюк кинути Ларису, в п'єсі не показано). Це було зустрінуто всім товариством як величезна подія, це прикрасило ціле робітниче свято в будинку громадських організацій.

Отже тут робота над Шметелюком, щоб вирвати його із під впливу Лотоцької, не показана, а тому й поворот Шметелюків належно художньо не вмотивований і не переконує глядача. Шметелюк сам собі побарахтався і, кінець-кінцем, повернув туди, куди всім хотілося, а міг і не повернути, бо комсомол не зробив нічого реального, щоб справді йому будь чим допомогти. Маша, яка поставила собі за завдання й під кінець вважала за свою велику заслугу одвернути Шметелюка од Лотоцької, крім постійних розмов на цю тему в своєму товаристві, по суті анічогісінько не зробила. Таке недостатнє художнє вмотивування вчинків героїв певно тут походить переважно від неясної, невиразної постановки самого питання—любов робітника-комсомольця до жінки з ворожим світоглядом.

Постановка цього питання й спроба розв'язати його на основі класових стосунків безперечно цінна і має великий інтерес, але саме розв'язання у п'єсі не можна вважати за цілком умотивоване і вдале.

Роля Маші, що на словах тримала ініціативу в своїх руках, у стосунках між Шметелюком і Лотоцькою суттю звелась до нічого, а через те й її „перемога“, радість не переконують глядача, здаються надуманими, неприродними. Сам образ Маші не стає повнішим, виразнішим, вся її „боротьба“ не додає ні одної нової риси до її характеристики.

Письменник так само надає всю ініціативу Маші у розгортанні ще одної проблеми, що він її підносить у п'єсі—це ставлення нової людини до особистого й громадського, нове реагування на ревності.

Пронашка любить Машу, він про це їй часто говорить, виявляє своє почуття перед нею і перед товаришами. Маша любить Пронашку, але про це йому не каже і ні перед ким цього не виявляє. Навпаки, вона поводить себе настільки обережно і замкнено, що протягом цілої п'єси всі гадали, що вона любить Шметелюка, а тому, мовляв, так і турбується, щоб повернути його від Лотоцької. І тільки наприкінці в останніх репліках Маша говорить про себе, розв'язує суперечки й щасливо закінчує п'єсу.

Протягом цілої п'єси Маша, старанно заховуючи своє справжнє почуття до Пронашки, весь час проробляє над ним експерименти, посилаючи його до Шметелюка. Пронашка був певний, що Маша любить Шметелюка, а через те його зненавидів і ревнує до Маші. Маша весь час б'є на почуття комсомольського обов'язку допомогти своєму товаришеві-комсомольцеві, що збився з правдивої стежки. Отже, обов'язки, що їх проказують інтереси своєї кляси, мусять подавляти ревності, стояти над ними. Настанову, безцеречно вірна, але розгортання дії, художня мотивація не може в цьому переконати глядача.

У глядача складається взагалі непевність, що вся ця справа з Шметелюком дійсно така серйозна, щоб навколо неї утворювати стільки галасу, робити всякі таємниці, а тому, коли в останній картині глядач довідується, що Маша любить не Шметелюка, а Пронашку, то лише виявляє своє здивування—для чого вона все це заховувала, нервувала, а то й доводила до розпаду Пронашку й Фросю. Правда, Маша про справжню суть веде розмову з Ревекою, ще в дев'ятій картині, але зміст їх розмови для глядача стає зрозумілим лише після останньої картини. Розмова ця така:

Ревека (одводить Машу вбік) *Машо*. Так далі не можна. Ти подивись на Фросю. А з Пронашкою що робиться!

Маша. Ревека, облиш. Нічого не вийде.

Ревека. Доки ж ти їх мучитимеш?

Маша. Доки не порозумнішають (підкреслення мов—Г. Т.).

Ревека. Машо. Ми посваримось з тобою.

Маша. Як хочеш, Ревеко. Я тебе люблю, але нічого не можу зробити. Вони самі себе мучать. І мене (підкреслення мов—Г. Т.).

Ревека. Пху, яка ти уперта і мехороша.

Маша. Така, як є.

За Машою виходить, що вона нікого не мучить, а „вони самі себе мучать“ і її, а це буде, аж поки Пронашка й Фрося „не порозумнішають“.

Од чого саме Пронашка й Фрося мають „порозумнішати“, Маша цього собі не уявляє, нічого конкретного запропонувати не може, вона тут цілковито безпорадна. І хоч дія кінчається щасливо, Маша досягає свого, але чи від того всього порозумнішали Пронашка й Фрося, трудно сказати.

Задум автора правильний—він хотів показати, як у комсомольця, в людини, що зростає, формується в умовах соціалістичного будівництва, класові інтереси, справи громадські домінують над особистим, над любов'ю і ревнощами, але розгортання дії, добір матеріалу, художня мотивація вчинків героїв глядача достатньо переконати в цьому не можуть.

Після всього Машині вправи над випробовуванням Пронашки і Фросі, її виховавчі прийоми виглядають неприродними, надуманими, примхою впертої дівчини, видумкою лише її одної, а не потребою цілого колективу. Це ж усе не в'яжеться з загальною характеристикою Маші і тільки заплуते, затемнює образ цієї прекрасної дівчини, нової людини, що все своє особисте життя міцно пов'язує з повсякденною практикою своєї класи, що й є збірним типом героїв нашого соцбудівництва.

Недостатньо вмотивована вся справа боротьби Маші за Шметелюка, мало переконливі форми й методи її виховавчої роботи з Пронашкою утворюють чималі труднощі в подаванні образу Маші на сцені. Проте, в інтерпретації театру ім. Франка цей образ, хоч поданий дуже просто, але окреслений виразно, в цілій п'єсі на сцені звучить досить чітко.

Крім згадуваної уже Фросі, в Машиній бригаді працювала ще Ревека, Валя, Оксана і Мотя.

Ревека ближча товаришка Маші, має з нею деякі секрети від інших (сцена в 9-й картині), Валя любить Степана Шкурку нудиться, рада всякій зустрічі з ним, Фрося любить Шметелюка й ревнує до Маші, Мотя захоплюється Жюль-Верном, Оксана більше править за статиста. Типи всіх дівчат, крім Маші, подано лише в загальних контурах. Ів. Микитенко і в деяких попередніх своїх п'єсах приділяє багато уваги змалюванню колективу („Кадри“). Головним героєм у його п'єсах є міцно злитований колектив, він широко подає масові сцени, життя організованої маси. Тому то, не зважаючи на схематичність окремих типів, його п'єси завжди міцно впливали на глядача, його захоплювали. Так само письменник подає і комсомольську дівчачу бригаду. Він виставляє на перше місце все характеристичне, типове для цілої бригади, типово для колективу, він показує багатоголового героя—дівчат нашої країни. Цього колективного героя письменник подає докладно, малює всебічно, майстерно. У п'єсі показано, як Машина бригада готується ставати на бетон, її висока класова свідомість і розуміння завдань соціалістичного будівництва, показано як весь колектив бригади зімкненими лавами переможно йде до визначеної мети, як самовіддано працює, чітко розуміючи конечні завдання своєї мети, праці, як розважається, захоплюється соловейком, квітами, як готується до оборони пролетарської батьківщини.

Дівчача комсомольська бригада—це живий яскравий художній образ героїв-ентузістів нашого будівництва, дівчат нашої країни.

Такою ж є й бригада комсомольців-бетонярів, що складається так само з шости осіб, на чолі з бригадиром Антоном Шметелюком,

Ударна бригада Шметелюка виявила себе на виробництві за зразкову, за бригаду клясово свідомих ентузіастів наших соціалістичних темпів.

Але п'ятирічка виконується в умовах капіталістичного оточення, загостреної клясової боротьби. Рештки капіталістичних елементів у нашій країні до краю не викорчовані. Це є неминуче, „протягом довгого часу проникання чужих пролетаріятові клясових впливів у середовище робітників і навіть у партію“ (з постанов XVII партконференції). Проникатиме клясово-ворожий вплив і в окремі ланки ленінського комсомолу. Клясово чужі елементи намагатимуться прибрати в свою сферу впливу окремих комсомольців.

Цілком природньо і вірно, що Ів. Микитенко у своїй п'єсі „Дівчата нашої країни“ ставить собі завдання показати в художній формі приклад такого ворожого впливу на окремих комсомольців.

Показує він це в комсомольській бригаді, на самому її бригадирові, досі кращому ударникові, Шметелюкові, який полюбив жінку з клясово-ворожим світоглядом—Лотоцьку. Комсомольський колектив зразу відчув небезпеку за свого товариша, насторожився. З першої картини і до останньої навколо цього за проводом Маші організується певна громадська думка. Товаришеві треба допомогти, треба його вирвати з-під ворожого впливу. Це один з основних стрижнів, навколо якого розгортається вся дія п'єси. Клясовою чужістю, непримиренністю, монолітністю—ось якими основними рисами хоче письменник художньо відобразити комсомол. Настанова безперечно вірна. Але насправді, як уже згадувалося, товариші нічим Шметелюкові реально не допомогли, тільки точили навколо його занепаду розмови, сама провина Шметелюкова достатньо перед глядачем не вказана, а тому і вся поведінка комсомольського колективу достатньо художньо не вмотивована.

Шметелюк, як сам собі несподівано був одірвався од колективу, так сам собі після кількох невдалих любовних пригод несподівано й повернувся (прихід його до Маші—картина XII). Як одрив його абсолютно нічим не обгрунтований, так само й поворот. Що за людина Шметелюк, з його психікою, бажаннями, стремліннями, чим було підготоване його падіння й поворот—для глядача залишається неясним. Навпаки, зміцнюється переконання, що цей образ письменникові не вдався, що він не вийшов яскравим художнім типом, а залишився голою схемою, яка нездатна емоційно заразити глядача. Тому то й глибока ідея, що її письменник за допомогою цього образу хотів художньо реалізувати,—занепад під впливом клясово-ворожих елементів і знову поворот до своєї комсомольської організації—знизилася, достатньо не вмотивована. На сцені театру ім. І. Франка тип Шметелюка не зважаючи на вложене в нього велике артистичне вміння, не міг вийти яскравим, переконливим образом.

Далеко виразніше подано другого члена комсомольської бригади Миколу Пронашку. Пронашка—ударник, витриманий комсомолец, хороший товариш. Він дуже кохає Машу, мало маючи надії мати

відповідь на своє почуття. Про своє кохання він говорить Маші, товаришам. Свої тут невдачі глибоко переживає. Так само глибоко і навіть бурхливо він переживає свою радість, коли в останній картині довідується, що Маша не Шметелюка, а його весь час кохає.

Пронашка — один з найвиразніших художніх типів комсомольської молоді, Поданих у п'єсі, це живий образ людини, що високо несе честь своєї організації, що любить, ревнує, переживає радість і сум, як і всяка жива людина. Тут Ів. Микитенкові пощастило більше, ніж у характеристиці інших комсомольців, уникнути схеми, показує голих, невмотивованих учинків.

У композиції цілої п'єси письменник використовує образ Пронашки, щоб на ньому показати, як комсомолец-ударник ставить справи громадські вище над свої почуття ревнощів. Це основна риса, що її письменник надає Пронашці, це також одна з основних проблем, що її автор намагається розв'язати за допомогою художнього образу Пронашки. Проте, як уже згадувалося, тут письменникові не пощастило цілковито реалізувати свій задум. Те, що зроблено з Пронашки Машиного кур'єра проти його бажання, зловживаючи його почуттям до Маші, виглядає голим експериментом, бо не вимагається обставинами. По Шметелюка з успіхом міг піти і хтось інший з бригади, а Пронашка, коли б знав справжні стосунки між Машою і Шметелюком, то разом з товаришами міг би розгорнути виховну роботу і реально допомогти повернути Шметелюка до комсомолу.

Отже, правильний задум, але недостатньо вмотивований, поставив у п'єсі в невиразне композиційне становище образ Пронашки, примушує його під кінець випадати в ролі трагіка.

До комсомольської бригади бетонярів, крім Шметелюка і Пронашки, ще входять: Панахида и Гойдаренко, що весь час змагаються у шахи, Новобранець і Скрипка. Образи їх всіх подано лише в загальних рисах, вони авторові потрібні переважно для масових сцен.

Уся бригада, раніш міцний і злитований колектив, що стала ударною, кращою бригадою на виробництві, протягом цілої п'єси переживає певний занепад, напружує сили, щоб нейтралізувати ворожий вплив на одного з своїх членів. Під кінець перемагає, стає знову монолітним колективом.

У п'єсі показано ще й третю бригаду молоді—індивідуальників, що складається з бригадира Звізденка, Ліщини, Говорухи та Степана Шкурки. Індивідуальники принесли з села на виробництво деякі свої традиції, але в процесі виробництва перевиховуються. захоплюються ударними темпами, переймаються інтересами соціалістичного виробництва, дехто з них приходять до висновку, що для нього є єдиний шлях—це в колектив (Шкурка). Індивідуальники у композиції цілої п'єси виконують ролі другорядні. Вони виступають у IX картині на стрілецьких вправах Машиної бригади, вийшовши на прогулянку у свій вихідний день, частують дівчат насінням,

вправляються стріляти та ведуть загальні розмови, потім з'являються лише в останній картині на святі, більше для загального ансамблю. Хоч типи індивідуальників подані кількома рисами, проте такі, як Звізденко і Шкурка, виступають досить виразно, як вдало схвачені мистецькі образи,—Звізденко з своєю поважністю, поміркованістю, Шкурка—сором'язливістю, нерішучістю.

Сам факт, що подано бригаду індивідуальників, є позитивна сторона цілої п'єси, бо це явище є типовим на теперішньому етапі для всіх наших великих будівництв, проте загальна подача типів-індивідуальників занадто шаржована. Театр ім. Франка в своїй постановці шаржування і то всіх членів бригади ще посилив, давши можливість глядачеві посміятися, але позбавивши індивідуальників дійсної типовості. Художнім ляпсусом є мова індивідуальників, Всі дієві особи, різні категорії робітників на виробництві, говорять сучасною літературною українською мовою, тільки індивідуальники крученим жаргоном („приємно константірувати“, „спользувать патрон“, „сурйозна відповідь“ і т. д.). Мову з нахватами, мало зрозумілими словами, перекрученнями для певного шикі на селі можна почути, але серед куркульських елементів. Така мова не є характеристичною для бідняцьких і середняцьких мас.

Основними героями в п'єсі „Дівчата нашої країни“ є молодь, але Ів. Микитенко подає також кілька типів старих робітників-кадровиків.

У кількох картинах (IV, VI, XI, XIII, XIV) виступає Машин батько, Шапіга Василь, машиніст, старий більшовик. Він підтримує Машу і всю її бригаду у їх домаганнях стати на бетон, він завжди на виробництві, весь живе його інтересами, він тішиться з молоді, радіє її ентузіазмові, молодечому запалові, сам переймається її настроями. Це тип старого більшовика, що великий свій досвід боротьби за соціалізм передає молоді.

Цей тип надзвичайно вдало задуманий автором, але зовсім мало розгорнений. Старий Шапіга виступає в п'єсі зовсім у третьорядній ролі, на розгортання дії будь-якою мірою не впливає, тоді як він мусив би виступати в п'єсі монументальним образом. Взагалі не треба було так одривати молодь од старих робітничих, особливо партійних кадрів. Молодь у п'єсі живе своїм окремим життям, борсається в своїх суперечках, а допомоги від старших робітників і особливо від партійної організації не має. Так, приміром, у Машиній кімнаті повним пульсом б'ється життя, а її батько Шапіга, старий більшовик, живе через стіну й цього не знає, його порад, ближчого товариства ніхто не потребує. А це вже зовсім не є типовим для наших нових будівників соціалізму, які зростаючи в умовах соціалістичного будівництва, глибоко засвоюють весь попередній революційний досвід робітничої класи, виростають, загартовуються саме під доглядом і керівництвом старих більшовиків-робітників.

Великою хибкою є, що взагалі у п'єсі не показано провідної ролі партії у вихованні нової людини безкласового суспільства,

достатньо не відчувається провідної ролі партії й на виробництві. Секретар партійної організації Галич лише в останній картині, на святі виступає з коротенькою малозмістовною промовою (ще пробігає через кін у картині XI). Партійної організації в житті комсомолу й на виробництві не відчувається, її фактично немає. Тому то й так прекрасно задуманому типові старого більшовика Васи́леві Шапізі немає чого робити в п'єсі—і він кілька разів з'являється й зникає, посміхаючись, ніби якийсь „блаженний“, він не може знайти свого місця, не знає своєї ролі в тому, що навколо нього діється.

Із старих кадрів досить удало і яскраво схвачено кількома рисами типи робітників Фоми Сторчає і Микити Сидоровича Водоп'яна. Обидва вони, трохи консервативні, боячись зірвати темпи, ні за що не хотіли пустити до свого бльоку Машину бригаду, але після, переконавшись із досвіду, що вони помилялися, стають ярими оборонцями дівчачої бригади.

Так само є вдалим і хоч кількома рисами, але яскраво поданим тип дружини робітника Тетяни Івановни, Машиної матері, якій (помимо деяких її відсталих настроїв), дорогі інтереси виробництва, вона ними живе, так само як її чоловік, старий більшовик і дочка комсомолка.

У п'єсі „Дівчата нашої країни“ подається типи двох інженерів. Один із них містер Гейвуд приїхав на працю до СРСР із-за кордону, він сумлінно виконує свої обов'язки й захоплений будівництвом.

Гейвуд. Я ніде не бачив, щоб люди так працювали...

Це не люди. Я не знаю хто це такі.

Водоп'ян. Більшовики, містер Гейвуд. Ніщо на них не вліяло.

Інженера Гейвуда Ів. Микитенко подає лише кількома невеличкими рисками, як тип у п'єсі третьорядний, більше для ансамблю, але подається його цілком до речі і на належному місці.

Докладніше подано тип інженера Лотоцького. Щоб ширше розкрити перед глядачами його особисте життя, для цього вставлено навіть цілу окрему картину (X). Інженер Лотоцький належить до тих кваліфікованих кадрів старої інтелігенції, що в минулому займала ворожу позицію до радвлади, навіть провадила контрреволюційну роботу, а тепер, переконавшись у безперспективності своїх ідеалів, цілковито перейшла на бік радянської влади, де вона має найширші можливості для своєї роботи, товариську, дружню допомогу. Інженер Лотоцький на своєму виробництві має всі належні умови — чуйне уважне ставлення від керівництва, авторитет і пошану серед усього робітництва. Цим типом письменник показує, як у нас на виробництві чітко реалізуються постанови партії та вказівки тов. Сталіна про ставлення до старих кадрів кваліфікованої інтелігенції.

Тип інженера Лотоцького виконує у п'єсі ще й інші завдання: за його допомогою автор розкриває тип Лариси Лотоцької, його дружини.

Тип інженера Лотоцького в п'єсі подано яскраво й правдиво.

Театр ім. І. Франка цей, один із найкраще опрацьованих письменником образів, подав повно, соковито. Особливо мистецьку гру тут треба відзначити заслуженого артиста республіки — О. Ватулі,

У п'єсі подається письменника Чайченка і композитора Павелка що приїхали на виробництво. Це хороша ідея — маюючи життя виробництва, тут же подати типів наших робітників мистецтва, подати їх роботу й ролю у виробничому процесі. Але Ів. Микитенкові в його п'єсі „Дівчата нашої країни“ поки що виконати цього не пощастило. Хоч Чайченко з'являється не тільки на свято, як Павелко, але і в години напруженої праці, під час негоди заглядає до бльоку (картина XI), проте роль його на виробництві так само ніяка. Типи їх не подано бодай хоч у загальних контурах. І Чайченко, і Павелка треба або додатково опрацювати, або ж зовсім зняти з п'єси.

Ми вже перебрали майже всіх дієвих осіб — все це типи позитивні, що з усіх сил будують нове соціалістичне суспільство. На три десятки дієвих осіб єсть лише один негативний тип — це Лариса Лотоцька, про яку вже згадувалося раніш. Тип Лотоцької подано яскраво й художньо вірно, так само й на сцені театру його подано майстерно. Ось тільки чи варта Лотоцька, як її подано, щоб проти неї організовувати весь основний персонаж п'єси. Ролю Лотоцьких безперечно перебільшено, а класову боротьбу дуже спрощено, звужено. Наше велетенське будівництво проходить у далеко складніших і загостреніших умовах класової боротьби, тим то зальоти Лотоцької, що на них значною мірою розвивається дія цілої п'єси, не викликають довіри глядача, а вся ця справа, як вона розгорнена й поставлена в п'єсі, не може дати відповідної емоційної зарядки для мобілізації мас на боротьбу з усілякими ворогами соціалістичного будівництва. Пролетарський глядач ці місця сприймає без особливого захоплення, навіть байдуже.

У п'єсі виступає командир полку Невважай та загін червоноармійців. Саме в тяжку хвилину на виробництві, коли велика злива почала заливати бльоки, із своїх частин приходять на допомогу робітникам червоноармійці. Таке єднання робітничої класи з військовою армією можливе лише в країні рад, де Червона армія, що покликана охороняти пролетарську державу, як ні одна армія в світі, високо свідомо своїх класових інтересів. Цей момент у п'єсі схвачено цілком вірно, це є одно з найкращих місць у ній.

Беручи персонажі п'єси в цілому, бачимо, що основна група дієвих осіб — це молодь, головні ведучі ролі належать молоді, а саме комсомольцям. Всі інші дієві особи виконують у п'єсі переважно допоміжні, службові ролі, щоб яскравіше показати молодих героїв, ентузіастів соціалістичного будівництва — ленінський комсомол.

Дія п'єси розгортається й переплітається навколо трьох основних проблем: 1) боротьба за соціалістичні темпи роботи в будівництві великої гідростанції, 2) боротьба за члена комсомолу, що попав під вплив жінки з ворожого табору, 3) виховання, форму-

вання нової людини, що особисте підпорядковує громадському, що по-новому починає розуміти любов, ревності.

П'єса розпочинається вечірньою картиною в робітничому провулку нового міста. Уже в першій картині зав'язуються всі вузли для дальшого розгортання дії. Сцена одкривається побаченням Шметелюка й Лотоцької. Комсомолец Шметелюк, ударник-бетоняр уже під міцним впливом жінки з ворожого табору. На сцену побачення потрапляє Маша, вона до краю цим схвильована, вона, як комсомолка не може не реагувати. Так зав'язується один вузол (друга проблема). Тут же Маша зустрічається з Пронашкою й просить його негайно до неї зайти, бо єсть дуже важлива справа.

Маша вже намітила ролю Пронашки в боротьбі за Шметелюка й виховавче значення цієї боротьби для самого Пронашки. Так зав'язався другий вузол (третя проблема). Тут же Маша хвалиться Пронашці, що перемога в райкомі за її бригадою, вони досягли свого,—завтра стають на бетон, вона вже навіть чоботи здобула, щоб завтра стати на нову для неї роботу, на бетон. Отже зав'язується й третій вузол—героїчна праця боротьба за соціаліст темпи роботи дівчат нашої країни (перша, проблема).

Друга картина відбувається в помешканні Шапіги, в Машиній кімнаті. Тут ті самі проблеми розгортаються ширше, поглиблюються. Маша мусить витримати ще міцний опір матері, яка не хоче, щоб її дочка з легшої праці переходила на бетон. Але Машу одмовити не можна, вона добре свідомо того, що робить. Маша далі втягає Пронашку в боротьбу за Шметелюка, починаються перші сцени ревності Пронашки. Дія розвивається скоро, без зайвих збочень.

Третя картина проходить в кімнаті бригади Шметелюка. Відбувається знову побачення Шметелюка з Лотоцькою, накопичується проти нього ще більше матеріалу, провини його збільшуються. Композиційно ця картина конче потрібна, щоб мотивувати дальшу боротьбу за Шметелюка. То інша справа, чи пощастило письменникові цю мотивацію достатньо розгорнути. Пронашка має можливість уже виявити свою участь у боротьбі за Шметелюка та знову продемонструвати боротьбу з своїми ревнощами. У цій картині подається побут із життя комсомольської бригади Шметелюка.

У четвертій картині відбуваються перші збори Машиної бригади, що готується стати на бетон. Ця вся картина проходить у пляні поглиблення першої проблеми—боротьби за соціалістичні темпи, показує як робітниці-комсомолки готуються до ударної праці. Проте, Маша весь час не спускає з ока, що треба вжити всіх заходів, щоб повернути назад до комсомолу Шметелюка.

Так закінчується перша дія. Всі чотири картини і дії відбуваються протягом одного вечора. Дія розгортається скоро, без зайвих сцен, збочень, конфлікт увесь час наростає. Основні три проблеми, що розгортаються у п'єсі, накреслилися ясно й чітко. Композиційно перша дія збудована добре.

Вся друга дія, що складається з трьох картин (V, VI, VII) відбувається протягом другого дня і має своїм завданням усі три основні проблеми ще поширити, наситити фактами, поглибити, піднести всю дію на вищий ступінь напруження.

П'ята картина відбувається у Маші рано перед першим днем праці її бригади на бетоні. Маша має довгу розмову з Пронашкою про допомогу Шметелюкові, вона веде виховну роботу з Пронашкою, допомагає йому підпорядковувати особисте громадському.

Ця картина приділена переважно переживанням Пронашки (боротьбі з ревнощами). Цілком доречним і правильним тут єсть показ побуту нашої робітничої молоді (ранішній душ, фізкультура), який чомусь у самій постановці на сцені було випущено, а тому й цілу цю картину схематизовано, спрощено.

Шоста картина відбувається на виробництві (Блок № 12) й демонструє ще нові перепони, що їх переборює Машина бригада, йдучи працювати на бетон. Що більший опір, то більше завзяття й ентузіазм він родить в ударній дівчачій бригаді. Ця картина, що подає ряд образів, яскраво схвачених кількома рисами, є одна з найкращих у цілій п'есі.

Сьома картина відбувається після праці, в липовій алеї, де комсомольці натрапляють на побачення Шметелюка з Лотоцькою. Завдання цієї картини є ще збільшити провини Шметелюка, дати можливість йому одійти ще далі од комсомолу, а це має бути стимулом до посилення боротьби за нього. Шметелюка застають на колінах, коли він цілує ноги Лотоцької. Це найвищий, кульмінаційний пункт у занепаді Шметелюка. Цей факт має піднести громадську думку до найвищого напруження. Так і сталося, жаль тільки, що автор далі цього піднесення не використав з належним ефектом, щоб подати Шметелюкові реальну допомогу колективу піднятися од свого падіння.

Уся друга дія міцно пов'язана з основними стрижневими проблемами і в цілій композиції п'еси брєвить твердо і впевнено.

Але третя дія, найбільша (п'ять картин—VIII, IX, X, XI і XII), де боротьба доходить до найвищої точки, починається VIII картиною, крикливою, плутоною, що є дисонансом у цілій п'есі. Дія відбувається у бригаді Шметелюка. Громадська думка бригади оформлюється в нечуле, нетовариське ставлення до Шметелюка, у вигризи, лайку. У партійній і комсомольській практиці виховної роботи такими методами не ведуть. З Шметелюком не вміють поговорити, виявити його вину, сцена кінчається нічим. Для розвитку дії, для виховної роботи з Шметелюком ця картина нічого не дає, у такому вигляді вона зайва. На сцені театру негативні сторони цієї картини особливо були підкреслені і висунуті (нетовариське, іноді брутальне поводження з Шметелюком), що тільки підкреслило її недоречність.

Взагалі ж на цьому місці якась сцена, де було б зааналізовано вчинки Шметелюка й розгорнено з ним відповідну роботу, конче

потрібна, бо інакше залишаються художньо не вмотивованими всі його даліші вчинки, поворот до комсомолу.

Одними з найкращих у цілій п'есі, художньо оброблених є картина IX, — бригада Марії Шапіги на стрілецьких заняттях, та картина XI — бригада Марії Шапіги працює у бльоді № 12 у негоду, під безперервним дощем.

Розгортання першої проблеми — показ боротьби за соціалістичні темпи роботи, за індустріалізацію був би неповний без показу того, як наші ударні бригади готові завжди стати до оборони батьківщини пролетаріату. Цю саме сторону просто і яскраво показано в IX картині.

Найвищої точки в п'есі доходить дія в розгортанні першої проблеми в XI картині. Ударна дівчава бригада на чолі з Машою розвіяла всі сумніви Водоп'янів, Сторчаїв, показала як уміють працювати лише більшовики. Після XI картини тут дія поволі спадає й в останній картині, на святі в клубі, ця проблема лише підсумовується.

У картині десятій починається рішуче розв'язання другої проблеми (кульмінаційна точка в картині VII — Шметелюк цілує ноги Лотоцької) — поворот Шметелюка до комсомолу, який приходить на помешкання до Лотоцької й зрікається її. Цієї картини для 3-ої дії й досить було б, щоб показати злам у Шметелюка, тим більше, що ніхто з ним ніякої виховної роботи не веде. Проте письменник дає можливість Шметелюкові того ж вечора, в картині XII, ще раз засвідчити свій поворот уже перед Машою. Це зайве, бо інакше треба було б на цьому й закінчити п'есу.

Взагалі місце XII картини, не зважаючи на окремі в ній моменти, по-мистецькому подані (розгортання образу матері), в композиції п'еси невиразне, вона затягає дію, не додає нічого нового.

Третя дія в цілому з композиційного погляду збудована невдало, що негативно відбувається на її подаванні зі сцени та на сприйнятті глядачами.

Так само не зовсім чіткою композиційно вийшла й четверта дія, яка складається з двох картин (XIII і XIV).

Тринадцята картина відбувається в передпокої будинку громадських організацій. До залі будинку на свято сходяться всі персонажі п'еси і звичайно проходять через передпокій. Це дуже зручний спосіб для автора ще раз показати всіх дієвих осіб п'еси в нових умовах, додати декому нові риси, підсумувати попереднє.

Дія в розгортанні двох перших головних проблем досягла кульмінаційної точки в попередніх картинах і тепер іде на спад, підсумовується, залишилася поки що нерозв'язаною лише третя проблема — підпорядкування особистого громадському, боротьба Пронашки з ревнощами. Тут експерименти Машині доходять кінця. Вона встаннє посилає Пронашку по Шметелюка.

У чотирнадцятій картині Пронашка приводить Шметелюка (кульмінаційна точка в розгортанні 3-ої проблеми), Маша разом з усіма виявляє свою радість, що Шметелюк повернувся назад до комсомолу,

признається Пронашці, що вона його вже давно кохає. П'єса закінчується загальною радістю, всі персонажі задоволені й щасливі, співають пісню про дівчат нашої країни, про Машину бригаду.

Те, що автор розв'язання бодай одної проблеми переніс на четверту дію, є позитивною стороною в композиції п'єси, бо міцніше цю дію пов'язує з попереднім, але остання картина, де Маша прилюдно вперше повідомляє Пронашку про свою любов до нього, і це стає центром уваги всіх присутніх на святі в будинку громадських організацій, виглядає дуже наївно, навіть фалшиво. Признання двох молодят в коханні робить центром уваги цілих зборів на святі в будинку громадських організацій — це значить загубити міру.

Невдала четверта дія й щодо розташування матеріалу між картинами, тому то театр вимушений був розташувати його по-своєму, дещо переставивши проти того тексту, що подав автор.

Отже, композиційна сторона четвертої дії так само, як і третьої належно не опрацьована, що дуже шкідливо відбивається як на постановці п'єси, так і на її сприйманні. Можна сподіватися, що автор перед остаточною публікацією тексту п'єси внесе деякі поправки до композиції останніх двох дій.

Вся дія п'єси відбувається протягом порівнюючи дуже короткого часу. Всі картини першої дії протягом одного вечора, другої — на другий же день, третьої — знову наступного дня й четвертої десь через день після третьої (інженер Лотоцький у Х картині третьої дії дає Ларисі три дні на роздумування, а в останній картині він повідомляє, що спізнився на свято, бо остаточно кінчав з Ларисою). Отже, вся дія п'єси відбувається на протязі чотирьох, п'яти днів.

Такий короткий час, узятий для розгортання п'єси, не завжди є її хибок, але в п'єсі „Дівчата нашої країни“ в даній композиції й добір матеріалу це є чималою хибкою, що знецінює вправну роботу письменника. Адже основним завданням у п'єсі є показати, як у нових соціалістичних умовах перевиховується, зростає нова людина. Зростають дівчата нашої країни. Вони ж зростають не в один день і це треба показати. Попадає під ворожий вплив комсомолець Шметелюк, під впливом колективу перевиховується, повертається назад до комсомолу. Весь цей процес не може відбутися за кілька днів. Перевиховується Пронашка і теж не за кілька днів і т. д. Сам характер поставлених проблем, добір матеріалу проказує, що дія п'єси ніяк не може розгортатися протягом лише чотирьох, п'яти днів. Тому то так і вийшло, що всіх дієвих осіб показано в статистиці, а не в діалектиці їх розвитку, а це є великою хибкою п'єси, знижує її художню вартість, переконливість, силу емоційного впливу. З цим, певно, також пов'язана недостатня мотивація вчинків Шметелюка й деяких інших персонажів, бо це було б іноді й неможливо, коли дія розгортається протягом такого короткого одрізку часу.

Великою позитивною стороною п'єси є вміння автора по-мистецькому подати, міцно пов'язавши з розгортанням дії, новий побут. Показ нового, реконструйованого побуту є майже в кожній картині. На кращі сцени можна вказати в картинах III, V, IX. Ця сторона п'єси значною мірою покриває деякі інші її хиби, утворюючи яскраве тло, одзеркалюючи й посилюючи подані типи.

Всі п'єси Микитенкові емоційно забарвлені, пройняті ліризмом. Це особливо стосується „Кадрів“. І це було безперечно одною з причин її широкого успіху.

П'єса „Дівчата нашої країни“, можливо меншою мірою, ніж „Кадри“, але так само пройнята ліризмом. Не тільки окремі репліки дівчат, Пронашки й інших персонажів, але окремі сцени, як у IV картині, повні ліризму. Ів. Микитенкові в останніх його п'єсах майже цілком щастить уникати мелодраматичних сцен.

У п'єсі вміло використано юмористичні сценки (картина IV, IX, XIII тощо).

Діялог у „Дівчатах нашої країни“, як і в попередніх п'єсах Ів. Микитенка, живий, барвистий. Взяти хоч би розмову Маші з Пронашкою в картині V, або Тетяни Івановни і Шметелюка в картині XII.

У п'єсі „Дівчата нашої країни“ Ів. Микитенко застосовує, широко використовуваний у старій драмі, монолог. Кваліфікувати це як хибу було б необачно. Вміло використовувати можна й монолог. У п'єсі монолог застосовано не широко й особливої композиційної ролі він не відіграє. Взяти хоч би Машині коротесенькі монологи, так само і Шметелюкові. Автор міг би без усякої шкоди й познімати монологи, бо вони у нього не є органічно потрібною формою подавання матеріалу.

Ів. Микитенко у „Дівчатах нашої країни“ починає вживати таких уже, здавалось до краю збитих у буржуазній драмі прийомів, як репліки на бік (Шметелюк, Лотоцька—картина III), випадкові, зустрічі й підглядання (картина I). Прийоми буржуазної драми безперечно треба широко використати, але не голим наслідуванням, а критично засвоюючи. Ів. Микитенко робить тут деякі спроби, але про наслідки говорити покищо рано.

* * *

Прослідкувавши за розвитком основної ідеї п'єси, як вона реалізується в художніх образах, прийомах, у самій композиції п'єси, мусимо прийти до висновку, що „Дівчата нашої країни“, попри її окремі хиби, іноді навіть значні зриви, є чималим досягненням у творчості драматурга Ів. Микитенка, помітним поступом його вперед. П'єса, як змістом поставлених проблем, так і художнім їх опрацюванням, своїми стильовими шуканнями безперечно є новим, вищим етапом у творчості письменника, який активно і чітко партійному сприймає нашу радянську дійсність, оформлює її в містечкі образи, сцени, насичуючи їх бойовим пролетарським інтер-

націоналізмом. Останні моменти є характеристичні і для попередніх Микитенкових п'єс, тому ми їх докладно не ілюстрували.

П'єса „Дівчата нашої країни“ політично загострена, має бойове партійне спрямування. Письменник показує живих класових людей — більшовиків, що будують новий світ, нове безкласове суспільство, що вже виробили нові, вищі форми комуністичої праці, зовсім по-новому ставляться до самої праці, що показують зразки поведінки нової людини, яка зросла в соціалістичних умовах.

Письменник показує дівчат нашої країни, що мають найширші можливості для свого розвитку, як ні в одній буржуазній країні світу, що як рівноправні члени вільного суспільства будують соціалізм.

Театр ім. Франка опрацював п'єсу кращими артистичними силами, доклав усіх зусиль, щоб понести її до широких пролетарських мас. Виконання п'єси, помимо окремих хиб, на належній мистецькій височині. Сценічність п'єси використано з достатнім ефектом.

П'єса „Дівчата нашої країни“ є бадьора, життєрадісна пісня про героїчну роботу ленінського комсомолу.

поезії

„МЕТАЛЕВИХ ДНІВ“

огляд

1932 рік — це третій рік існування журналу „Металеві дні“. За цей час журнал безперечно змінив, сформувався в основному його літературно-мистецьке обличчя. „Металевим дням“ на сьогодні пощастило вже згуртувати навколо себе найкращі літературні, сили м. Одеси і водночас притягнути до співробітництва чималі кадри авторів з інших міст СРСР. Безумовно значну роль відіграв журнал „Металеві дні“ і в літературному призові, систематично друкуючи твори робітників-ударників, провалячи глибоку виховну роботу з ними. Ми тут у своїй статті хочемо зробити лише короткий

огляд поезій „Металевих днів“ за першу половину 1932 року, тобто, за перші 6 номерів.

Вміщений за цей час матеріал безперечно свідчить про певне творче зростання *молодих авторів*, що переважно й становлять основні поетичні кадри літературної Одеси. Тимто не випадково у своїй статті ми й робимо певний акцент саме на творчості одних молодих авторів, намагаючись водночас з побіжним висвітленням роботи журналу „Металеві дні“, дати хоч би невеличку, незначну рисочку з літературного життя Одеси взагалі.

І. В БОРОТЬБІ ЗА ТЕМАТИКУ, В БОРОТЬБІ ЗА ПОКАЗ ЛЮДИНИ

Почнемо наш огляд хоч би з поезії Панька Педи — „Один із кращих“ („М. Д.“ № 3). Поезія присвячена героїчній ударній роботі на ділянці водного транспорту. Ідейна насиченість віршу, уміння злютувати продуманість поезії з технічною вправністю її свідчить про безперечне зростання поета. Це ж бо не завжди щастило Педі на його попередніх етапах і інколи поет потрапляв у полон формалістських „експериментів“ і поверховості: У цій поезії помітне переборення загальників, тяжіння до показу конкретних героїв нашого будівництва. У вирі героїчної роботи, хоче показати Педя Назарчука — ударника моториста з теплоплаву „Аджаристан“:

На поломку — не кличуть його.
Сам іде до роботи, й робота
Під руками кипить, як вогонь,
До кінця, не втираючи поту.
Ніч минає, обличчя бліде
„Друже, іди відпочинь хоч годину“.
Усміхнувся. Лице молоде
„Ні, машини я так не покину“..

Тут, так би мовити, Педя більше говорить з приводу Назарчука, ніж показує його, але усеж говорить темпераментно, щиро, намагаючись підкреслити основне в постаті ударника — його творчий ентузіазм, його класову свідомість. Це тяжіння до показу конкретних людей, героїв соціалістичної п'ятирічки все виразніше відчувається як ведуча тенденція в творчості наших поетів.

Привертає увагу уміння злютувати простоту з певною майстерністю й продуманістю в поезії Степана Олійника — „Слово колгоспника“ („М. Д.“ № 5). Автор опрацьовує в поезії тему „загальних зборів“, Тут досить легко скопитися до шаблону, до традиційної схеми.

Але авторові пощастило уникнути цього. Поет із всіх „зборів“ показує лише виступ колгоспника. Розгортаючи цей виступ автор водночас намагається викрити суть свого промовця колгоспника, суть нової людини з новим ставленням до праці. Разом з цим

в промові колгоспника нема зайвої патетики й „громких фраз“, своєрідна простота, економність й навіть скупість мови його — усе церазом створює досить художній, викінчений, правдивий тип. Тим то й „збори“ звучать не шаблянов, не схематично:

— Товариство!

сьогодні і нас жриють.

Отже, скажу одверто

і прямо.

Є в нас ті,

Що колгоспові риють

Яму.

От візьмим Кабаченка (я в очі),

Він кричить:

„Нічیه, а все наше“

А насправді

артіль нашу точить,

Як шашіль.

Там, де коні,—

То грузне нога

В такім догляді в його

Конюшня,

А в куточку,

замість батога

Люшня...

Можна закинути авторові досить часте вживання слів з неправильним наголосом, як от: „ніяко́во“ замість ніяко́во, „лю́шня“ — замість люшня́, „тижня́/ми“ — замість ти́жнями. Цетрохи утруднює читання поезії.

Друга Олійникова поезія — „Одеса“ „М. Д.“ № 1-2) досить велика й технічно міцно зроблена річ. Автор хоче стисло розкрити суть старої „Одеси-мама“, протиставити їй образ нової індустріальної Одеси, Одеси-оздоровниці. Ось спочатку перед нами потворне блигчя дореволюційної, буржуазної, спекулянтської Одеси:

Вояжери,

і мандри „на юг“,

Спекулянтики трутнями
туляться.

Всі п'ють розкіш

і ласку твою,

Продають Молдаванку мою.

і хвалять

Дерібасівську вулицю.

Так було.

Далі перед нами один за одним встають образи нового пролетарського міста:

Лих сьогодні, в епоху труда,

Усміхнулася ти,

оздоровниця,

Після довгих болянь,

голодань,

В Будівництва вогнях

молода

Встала ти

сонцевійна

Побормиця.

Закинути поезії можна схематичність Автор намагається особливо різко протиставити нову Одесу старій, так би мовити в спосіб: це — „чорне“, це „червоне“, а тому однобоко показує, як і стару, так і нову Одесу, стара Одеса в Олійника виглядає тільки — спекулянткою, а в новій Одесі автор не спроміг достатньо випнути труднощі у боротьбі з міщанством, з хуліганством, що лишилися, як прикра шадщина від небіжчиці „Одеси-мама“ і труднощі, що народжуються в самому процесі героїчного будівництва..

Про нове колгоспне село, про перший день сівби розповідає Андрій Портенко в поезії „Хліб“ („М. Д.“ № 1-2) Це по суті лише один розділ з великої поеми тої ж назви („Хліб“), але розділ становить досить викінчену, завершено річ. Героєм поезії виступає комсомол. Комсомол висуває зустрічний план, і

Коли до моря

ранком попили

Дебелі грона—

перестиглі хмари—

По самий обрій

ріллі простяглися

Зустрічні

комсомольські

100 гектарів.

У номері 5 „Металевих днів“ Андрій Портенко видрукував свій новий вірш з військовою тематикою „Або або“ з циклу „Спогади червоноармійця“ Червоноарм згадує епізоди героїчних боїв за владу рад, коли:

Сніг вкривався

скривавленим пластом.

Ми в яру

у заметах засіли...

Від загону

лишилося нас сто,

Тверді духом,

хоч тілом безсилі...

Але червоноармійцеві (вірніше поетові) не властивий епічно спокійний тон яким часто густо подаються спогади про минуле, і з епічної описовості перших рядків, схвилюваний до краю спогадами оповідач (по суті поет) різко переключається в гостро-нервові емоційно-ліричні рядки, якими маює

минулі бої, як дійсність. Це надає спогадам своєрідної динамічності: Тривожна мідь

уламками—у мозок...
(Чужий читачу,
цього не збагнете).

І... танув сніг
при двадцяти мороза,
Коли пішли
„За владу Рад“
— в багнети.
Вперед!...

з рішучим вигуком
Урр-а-а!!

І застрягав свинцем
в горлянках стогін...

І ось малянок бою закінчено... Тепер на цих бойових полях цвітуть колгоспи гудуть трактори, „бурунами шумить врожай!!

Але треба бути на чеку, бо ж знову:

В женецькій кухні
схвалено меню:
(Голодні сейфи
шкірять чорні пащі)

З іприту, бомб,
набоїв і вогню,

З крові й кісток
Усіх країн трудящих...

І левний поет в перекозі пролетаріату:

І... буде бій—
рішучий і останній,
„Або - або“
розв'яжуть кляс
багнети...

Попри ці невід'ємні позитивні ознаки віршу, кольоритні, яскраві образи, емоціональну насиченість його, в поезії усе ж відчувається інколи брак конкретності. Тягіння до „світових масштабів, інколи нахил до абстрактності не важко було помітити вже почасти і в наведених тут цитатах. Це частково й зумовило звучання „загальників“ у „спогадах“.

Тематику громадянської війни опрацьовує у своїй поезії і Тиміш Туркеза. Вірш „Наказ № 1.0“ („М. Д.“ № 4) передає героїчну боротьбу червоних частин з білогвардійцями й махнівцями. В поезії бренть мажорний піднесений тон, є непогані досить соковиті образи. Але водночас впадає у вічі деколи й прикра поверховість, непродуманість образу, просто „підшукування“ рими. Візьмим хоча б і такі рядки:

У гущу
зрізалась картеч

І врозтіч

кинулись бандити,

Останній бій,
останній скетч
відбито..

(підкреслення мов—О. М.)

Автор певно не знає, що „скетч“—це тільки театральний малоформістський термін, і звичайно нічого спільного не має з військовою термінологією. Отже зрозуміло, що й „відбивати скетч“ теж не можна. Авторіві слід безперечно обереженіш вживати таких слів, що значення їх для нього не ясне, бо ж подібні „ляпсуси“ знижують загальну вартість поезії. Ті переконливість.

У № 3 і № 5 „Металевих днів“ видруковано дві поезії Юрка Колінька—„Двоє“ і „Наддністрів'я“. Поезія „Двоє“ починається такими рядками:

Стьопу й Федю
Розвели шляхи.
Та в майбуття
єдиний міст,
Федя пише:
уже не сухий,
Як раніше,
писав їй лист...

Далі йде самий „лист“, в якому Федя розповідає про те, що він тепер комсомолець, ударник, що перестав пити „руську“, розповідає про спільних знайомих, згадує село і, т. інш. Поезія подана в теплих, ліричних тонах, проте надмірно переобтяжена якимись побічними мотивами, спогадами, відступами тощо, приміром;

Зараз лиш
згадую осінь.
Деся вона
з сумом пішла,
Ранки й гудки
стоголосі.
Рідні, як вугіль
і плак...

Все це гальмує розгортання ведучих основних мотивів поезії—„Листа“. Вони, основні мотиви, розпорозуються впасти-ві побічних мотивів і спогадів. Ця хвиба взагалі властива багатьом поезіям Колінька. Почасти вона чувається й у другому великому вірші „Наддністрів'я“ („М. Д.“ № 6). Але все ж „Наддністрів'я“ є один з крадших творів Колінька. Поет в соковитих, дзвінких рядках оспівує радянське Наддністрів'я, нові комуністські, колгоспницькі лани радянської Молдавії:

Понад Дністром,
Де творчі гами

Бурунить глиб
Піснями день
І по новому скрізь
Кладеться камін,
І по новому праця
Вдарно йде...

„Дві пісні першотравня“ — вірш Володимира Івановича, друкований в журналі № 4. Перша пісня — це пісня про травневі дні там, на Заході, де панує капітал, де демонстрації пролетарів перетворюються в криваві бої:

За знущання,
за образи гострі,
Тільки йти
колонами
вперед...

Що це?
крики?...
другий,
третій постріл...

Люто б'є фашистський кулець...

Друга пісня — це пісня першого травня в країні рад, пісня праці й весни, пісня великих перемог:

Де заводи,
Де степові трави,
Із гвінтівкою „на ремінь“.
Вдарники

радянської держави
Зустрічають
травня
Перший день...

Автор у процесі розгортання поезії пішов шляхом різкого протиставлення Першого Травня „там“ і у нас, не випнувши достатньо того ведучого, що перед усім визначає Перше Травня і у нас, і на Заході. Аджеж „Травень і в нас, і там“ це день великого демонстрування світової солідарності пролетаріату. В СРСР у день Першого Травня демонструють не лише досягнення нашого будівництва, а й солідарність нашого пролетаріату з світовим пролетаріатом А „там“, за кордоном Травень — це тільки бій з капіталістами й фашистами з це водночас наступ єдиним фронтом за СРСР — батьківщину світового пролетаріату. Цієї спільності ведучого мотиву двох пісень автор не підкреслює. Попри мажорний тон, бойовий ритм поезії в ній усеж почуваються надто часто уживані в різних першотравневих піснях фрази, як от: „підіймає в гору прапори“, „підводимось на останній рішучий бій“ і т. інш. Ці стандартні вирази трохи знижують мистецьку насиченість поезії.

Поезія Вайнермана — „РПК“ — (М. Д. № 3) присвячена п'ятирічному ювелеві єврейського району — Калініндорф. Вірш досить конкретний. Автор змальовує складну й уперту боротьбу з куркулем, боротьбу з дрібновласницькою психологією, боротьбу за артіль, за колгоспи в єврейському Калініндорфському районі. Могутній провід ленінської партії зумовив переможне завершення цієї боротьби, РПК — це бойовий штаб на фронтах соціалістичної перебудови Калініндорфських степів, штаб, що повсякчасно керує напруженою роботою:

Секретар знов

На стіл надіг всім тілом,
І рурку враз

Несе до вуха рука,
І чує його степ

І всі партколективи,
Говорить РПК...

Цей вірш перекладено з єврейської мови Паньком Педою. Перекладено, треба відзначити, добре, сумлінно, і переклад аж ніяк не знижує художньої цінності віршу.

У „Металевих днях“ від 1 до 6 номеру надруковані поезії В. Сосюри. Т. Масенка, Грудницької (Херсон).

Володимир Сосюра у № 6 подає поезію „18 рік“ (уривок).

В поезії розгортається тематика громадянської війни. Вірш просякнутий властивою для Сосюри ліричністю: Були вже близько німці й гайдамаки, От кроку їх гриміла димно даль... Я друкував тоді під гул атаки В Лисячому у „Голосі труда“ Своїх поезій піврозквітлі маки...

Терень Масенко подає уривок із книги „Наша Азія“. Це вірші — „Перша шпала“ і „Термез — Сталінабад“, що відображають реконструкцію далеких країв радянського Союзу:

Назустріч надтрудженим думам
Кустарів твоїх і декхан
Котить колія радості струмом,
Паровоз у пустелі гука...

(„М. Д.“ № 6)

Поезії ці безперечно міцно зроблені, насичені творчим запалом нашої доби. В теплих тонах з привабливою простотою показана трактористка у вірші м. Грудницької „Трактористка“ („М. Д.“ № 1-2)

Я сьогодні в такому горі,
Я сьогодні далеко не та,
Мій трактор прийшов лише гони
і... став...

Просто, без зайвої „героїчної пози“
виступає перед нами ця ударниця
степів, що її радість й горе міцно злю-
товані з прадею:

А надвечір...

Де та досада?..

У мене радість хіба ж така.

Мій переможець і вся бригада

Скосили найбільше га.³

Звичайно, про всі ці вірші В. Сосю-
ри, Т. Масенка, М. Грудницької можна

й слід сказати значно більше, але ми
себе в цій статті, обмежили по суті за-
вданням переважно зробити огляд
творчості поетів одеситів. Проте, оскіль-
ки це іде рівнобіжно з оглядом в за-
галі поезій „Металевих днів“, ми вва-
жали за потрібне спинитися й на по-
етах неодесянах, бо ж їхнє співробіт-
ництво в „Металевих днях“ є певною
рисою, що доповнює загальне обличчя
журнала.

II. ПАРОДІЇ ТА ЕПІГРАМИ В „МЕТАЛЕВИХ ДНЯХ“

На сторінках „Металевих днів“ у
1932 році вперше з'являються віршо-
вані пародії та епіграми. Автори пародій та епіграм—молоді одеські поети
П. Педа, С. Олійник і Ю. Колінько.
Вони хочуть у своїх творах дати своє-
рідну критику віршем.

Досить вдалу пародію на Володи-
мира Сосюру подав Панько Педа в
„Трансформації“ (М. Д. № 1—2). Зо-
крема поет бере під обстріл останню
збірку В. Сосюри — „Серце“, викри-
ваючи в ній формалістські тенденції,
тяження до „надкласовості“ тощо:

О, Леліє, льоналю, леліє...

Слюбі слинь, люлі лінь, золо-
тавь

О, Гафізе, Надіє, Маріє,

Не цілуй же мене, перестань...

(Піп цитує Сосюру сердито,

А баби аж ридать завжди):

„Хто сказав, що не можна лю-
бити

Тих людей, що не знали нужди“...

Досить злучно Педа підкреслює від-
хід Сосюри в цій збірці від тематики
соціалістичного будівництва:

О, кохана собачко, якби це

Ти могла розказати усім,

Що я бачу з вікна будівництва

Та захоплений зовсім не ним.

Але усеж Педі не пощастило всю
пародію витримати в тоні злучної кри-
тики. Брутальні вирази вриваючись у
пародію, по суті загупляють її лезо:

І сижу, і співаю, як птичка.

А ти гавкаш ніби давніок.

Чи приймеш ти Володю до тічки,

Як для нього не стане жінок.

Звичайно в цих місцях пародія по-
чинає звучати вульгарно, і її чинність,
як критики віршем безперечно зни-
жується.

У номері 3 „Металевих Днів“ на-
друкована епіграма Педи—„Літератур-
ний гончар“. У чотирьох рядках цієї
епіграми поет випнув досить яскраву
рисочку тов. Гончара, як вритика, це—
надто довготривалу мовчанку його на
полі літературному.

Який же він Гончар,
Хоча б літературний,
Як досі не зліпив
Ні горщика, ні урни...

Гострі й кольоритні пародії дав Сте-
пан Олійник. Його „Сміхотінь“ (М. Д.
№ 4)—це вже пародія на Панька Пе-
ду. Автор пародії б'є по формаліст-
ських тенденціях, що властиві деяким
віршам першої збірки Педи.

Сниється, лосниться
Синь.
Стіни тіні
В пітомі і тремтинні.
Скільки музики тут і краси,
Зате змісту
Не видно і тіні..

„Російсько-українське попурі“ (М. Д.
№ 4—) це друга пародія Олійникова
на Одеського поета В. Івановича:

І на стіні отут біля І. Н. О.,
„Где кирпичи подтрубами про-
гнали“,
Буде в віках колись понад вікном
„Гореть скрижали, как знамя и
светило“.
Буде пливти екскурсій караван,
„Как в музей невиданных чу-
довищ“,—
Щоб прочитати з радістю слова,
„Когда то здесь учился Ивано-
вич“ і т. д.

Пародія не випадково написана „ро-
сійсько-українським попурі“, бож це

„попури“ є по суті дуже характерне й типове для творчої практики Івановича.

Не вдалося упоратись з епіграмами Ю. Колінькові. Його епіграма до „дружнього шаржу“ на Леся Гоміна (М. Д. № 5) звучить якось надумано:

Хай думать монахи,
А я на все плював
В ногах до суші нахил,—
До плаву—голова.
Немає там і критиків
(Лиш серце маю хворе)
На заспір усім митикам
Пішком перейду море...

Хоч дійсно для творчості Л. Гоміна характерна антирелігійна й морська тематика, але що хотів підкреслити й сказати автор у цій епіграмі—невідомо. Що приміром, мають значити ці слова: „Хай думать монахи, а я на все плював“—теж не зрозуміло. Надуманість і деяка неграбність відчувається і в епіграмі Колінька „На Гончара“ (М. Д. № 5).

III. ПОЕЗІЯ РОБІТНИКІВ УДАРНИКІВ У „МЕТАЛЕВИХ ДНЯХ“

Вже у 1931 році „Металевим Дням“, що широко розгорнули систематичну роботу на полі літературного призову, вдалося залучити до співробітництва в журналі чималий кадр робітників-авторів. Постійна консультація при редакції „Металеві Дні“ суворість редакторського добору ударницьких творів—усе це підносять якість творчості робітників-авторів. У 1932 році від 1 до 6 номерів поруч із творами раніш залучених ударників, на сторінках журналу з'являються все нові й нові імена робітників-авторів. Ми тут звичайно маємо на увазі спинитися лише на ударницьких поезіях, що друковані протягом першої половини 1932 року.

П. Іонак—молодий автор, що вже і раніш друкував свої вірші на сторінках журналу. У № 5 „Металевих Днів“ ми читаємо новий вірш Іонака—„Камінь“ з циклу „Матеріал“. Цей вірш безперечно є показником того, що автор в основному переборов найхарактерніші похибки початківського етапу—слабку літературну техніку, відливі „загальники“ тощо.

Так кожну мить
рубає нові твердині

Гей, куди там несеш—контрабанду,
В нас мерксисту лупа—у руках,
З павутинням варю й павука
Педа рейдом іде—на веранду...

Дійсно на малюнку („дружній шарж“ художника Карпова) Гончар-критик стоїть і з лупою. Все це так. Але до чого тут „Педа рейдом іде на веранду“? На яку веранду? Для чого на веранду? Певніше тут Ю. Колінькові просто потрібно було „знайти“ риму для слова „контрабанда“, проте звичайно ця причина не виправдує надуманості самої епіграми. Отже молодому поетові, що зміг подати досить вдалі поезії, емоціонально бойову лірику, епіграми—не вдалися.

У цих перших спробах (епіграмах і пародіях) одеські поети мають безперечно певні досягнення. Але водночас вони повинні всіляко боротися з окремими проявами брутальної вульгарності й штучної „заумності“ в цих своїх творах, бо ж ця „заумність“ і брутальність притупляє лезо їхніх пародій та епіграм.

Палити в тому
в творчому вогні,
Яка це гордість
Дать мой країні—
Матеріал
у вирішальні дні...

Цей камінь потрібний радянській
країні, його використовують

Щоб він здружився
з крицею, й бетоном,
Підпер мости
на ріках догори.
Щоб під мартенами
в фундаментних колонах
Лягли нові
злитовані шари...

Наприкінці поезії відчуваються деякі огріхи у версифікації, порушення стрункого ритму поезії. Але цілком можливо, що це припущено в процесі перекладу цього віршу на українську мову, бож він Іонаком написаний був російською мовою.

Постійно друкує свої поезії на сторінках „Металевих Днів“ робітник Київського червонопрапорного заводу—Володимир Цимбал. У 1932 році Цимбал вміщує у „Металевих днях“

вірші— „Цісливий я“ (М. Д. № 1—2 і „У профвідпустку“ (М. Д. № 5). Ці поезії— виробнича лірика автора робітника, що його особисте життя цілком сплелось з життям заводу. Автор широко любить свій завод:

Іду в профвідпустку
— Бувай... заводі—
Слова застигають комом,
Востаннє вклонивсь
Електричний завод.
Гукають мені з завкому...

Поету ще не пощастило остаточно перебороти деяку „абстрактність“ у своїх ліриці. Проте усеж такі ці поезії свідчать про зростання молодого автора.

Богнібов— робітник заводу Леніна, теж вже не вперше друкує свої вірші в „Металевих Днях“. У № 4 вміщено його вірш „Поповнення з колгоспу“. Автор виявляє тяження у своїх поезіях— показати людину, показати робітника-героя п'ятирічки. Причому автор намагається уникнути якихось дитирамбів на адресу ударників взагалі. Автор хоче показати молодого хлопця ударника, який нещодавно прийшов в село, але тепер точить „тракторні крилатки“, по-новому ставиться до праці

Батько із колгоспу
вперше до варстату
Надійшов побачити,
як працює син.
Дивиться й не вірить—
точить вже крилатки
Той, що так недавно
сіяв і косив.

Саме це намагання показати конкретну постать молодого ударника в повсякденній праці, в новому ставленні до неї, без уїдливих дитирамбів— все це вже говорить, що автор переборює надмірну „загальниковість“, яка часто-густо позначається на творчості початківців. Однак, водночас треба відзначити, що у справі версифікації в автора це не все гаразд. Зміни ритму часто зовсім не вмотивовані. Це почасти видно вже з наведених тут прикладів. Перед поетом взагалі стоїть завдання опанувати літературну техніку.

Робітник Зіновівського заводу „Червона Зоря“ тов. Толмацький уперше виступає в журналі „Металеві Дні“ (№ 3) з поезією „Жовтневий марш“. Цікаво те, що молодий автор намагається вже у своїх перших спробах

працювати над формою. Приміром, після кожних 4 рядків поезії автор у „приспіві“ різко змінює ритм, намагається накопичити алітерації тощо:

І рух колон розливсь, як Ніагара—
Це робітник, колгоспник і юнак.

Ідуть,
Ідуть

А їм
Сміється обрій, карий,
Орлом ширяє десь луна.

Зміцнюй, друже враз
Днів цих гарт.

Гад не ловить гав,
Чинить опір гад.

Гаду—
Гидкий газ

Ріст— наш
Темп.

Ми ростем
щодня,

Ми

Щомиць ростем.

Звичайно, треба й слід працювати над формою своїх віршів і навіть багато працювати. Але тут перед автором по суті значно складніші завдання, ніж йому це може здатися на перший погляд. А саме: поет мусить міцно зліотувати одні свої формальні експерименти з продуманістю, з глибиною віршу бож без цього ці „експерименти“ можуть затушкувати зміст поезії. Ось саме міцно зліотувати свої формальні „вправи“ з глибиною віршу Толмацькому покищо не зовсім пощастило. Тим то його поезії в багатьох місцях звучать барабанно, зміст затушковується намаганнями автора накопичити алітерації, дати уривчастий ритм, ляконічну фразу. Не важко помітити й деяку натягнутість, штучність хоча б такі і цих рядків з вищевведеної цитати:

А їм сміється обрій, карий
Орлом ширяє десь луна...

Передусім що це за „луна“. Якщо це в розумінні „місяць“— то не варт вносити такий русизм. Коли ж це в розумінні „ехо“,— то воно тут зовсім не до речі. І взагалі ці рядки притягнуті дуже штучно й, можливо, лише вмотивовані намаганням дати риму до попередніх рядків. Але це звичайно не виправдує недоречності їх. Отже добре, що наш автор-початківець намагається працювати над формою, проте треба відзначити, що тут йому не

пощастило цю працю закінчувати з продуктивністю, ідейною глибиною поезії.

Теж уперше на сторінках „Металевих Днів“ друкує свій вірш кочегар паротягу № 402—Іван Візірський. Його поезія „Паротяг“ (М. Д. № 1-2)—взагалі один із перших друкованих творів автора. Примітивність віршу, інколи кострубатість в самій побудові речення—все це безперечно характеризує, визначає поезію, як твір початківця й ставить перед автором завдання багато працювати над собою, вивчати літературну техніку тощо.

Бадьоро, піднесено брешуть поезії робітника майстерні В. Е. О.—М. Берліна. Поезію „Переможді граніту“ (М. Д. № 9) автор присвячує героїчному Дніпрельстанівському будівництву:

В багатоліссях рихтувань—
Ростуть під Кічкасом споруди.
І зріс бетону стрічний плян,
Стихії, праця тисне груди...

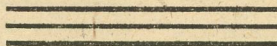
Закінчивши наш третій розділ огляду, присвячений ударницьким поезіям, друкованим в „Металевих Днях“, в загальному мусимо відзначити безперечне зростання наших призовників, тяження до актуальної тематики, спроби працювати над формою, хоч разом із цим ударникам бракує ще глибокого знання літературної техніки, а іноді,

як це ми бачили на вірші Толмацького, бракує уміння поєднати свою роботу над формою з глибиною, продуктивністю своєї поезії.

* * *

Підсумки нашого огляду по суті дуже короткі: „Металеві Дні“ згуртували навколо себе значні кадри поетів, провели досить велику роботу в літературному призові.

Поезії журналу свідчать про певний зріст молодих авторів, що уперто й раціонально борються за соціалістичну тематику, за покаж людини—героя п'ятирічки в своїй творчості. Тематичний діапазон поезій в цілому досить великий—це й тематика реконструкції села та промисловості, оборона, міжнародні події, тематика громадянської війни. Поети Одеси настирливо намагаються перебороти в своїй творчості уїдливі „загальники“, намагаються опанувати літературну техніку. Проте, перед поетами Одеси безперечно ще стоїть багато завдань—це подолати досить значні елементи схематизму, битись за формальну досконалість своїх поезій, не скочуючись водночас в полон формалістських експериментів, боротися з вульгарним спрощенням в інтерпретації теми, боротися за ідейну насиченість своїх поезій.

У січні місяці 1933 року пролетарському письменникові А. С. Серафимовичеві минуло сімдесят років.

А. С. Серафимович народився в селищі Нижне-Курмоярській (колишня область Війська Донського) в козацькій родині, яка готувала з нього вірного самодержавству „служаків“. Проте, вже 1887 року за написання прокламації з приводу замаху на царя Олександра III Серафимович, тоді ще студент останнього курсу Петербурзького університету, був засланий до Мезеню (потім перевели його до Пінєги), Архангельської губернії.

Заслання в більшій мірі визначило його дальший письменницький шлях. Уже в Пінєгах він написав кілька оповідань, в яких малював експлуатацію поморів, примушених за копійчаний заробіток працювати без просвітки і ризикувати життям.

Оповідання Серафимовича про революцію 1905 року художньо викривають трагедію мас під гнітом поліцейщини. В своїх оповіданнях „Живая тюрьма“, „Сейка с крестами“, „Оцененная голова“ тощо, письменник дав галерію революціонерів - запальників.

За часів світової війни Серафимович дав ряд першокласних батальних творів, в яких війну зображено як безглузду різанину.

Після Жовтневої революції, перебуваючи вже в лавах комуністичної партії, Серафимович поїхав кореспондентом від „Правди“ на фронт громадянської війни. Тут він допомагав пером письменника організувати перемогу. Так було написано „Железный поток“ (в укр. виданні ЛМ'у — „Залізний потік“), де художньо показано героїку громадянської війни.

серед книжок

ТА Журналів

МИКОЛА НАГНИБІДА — „ДНІПРОЕСЬКА ВЕСНА“
ЛІМ. 1932 р. Тираж 3.000. Стор. 82. Ціна 75 к.

Зваживши на формальну залежність Нагнибіди від культурніших довершених, із значним стажем творчої діяльності, радянських поетів, треба відзначити деяку строкатість збірки поезій — „Дніпровська весна“.

Має вона шість поезій, що з них перша може претендувати на програмовість.

У „початковій поемі“ („Ровесникам“) автор вдається до товаришів — однолітків:

— „Ровесники!

Відвагу змужнілів братів

Укладено в наш час

У високий вольтаж Дніпровських дротів,

У кожен новий каркас,

У чорні штреки, стрімкі колони,

В Турксібуну струну тугу“.

Поет полюбляє рівняти два відтинки нашої епохи — період воєнного комунізму — боротьбу з навалами Колчака, з бандами Зеленого в Трипіллі, то-що і соціалістичну добу, надаючи перевагу Дніпрельстанові, Магнітогорському. Проходить контрастивна лінія, що зводиться до такого висновку:

„нехай у нас в'ївся

Дим густий

обличчя вмивив

солоний піт, —

стійкими знаменами

молодості

Ми розгортаємо

фронт робіт“.

Коли на Дніпрельстані стався прорив через нестачу лісового матеріалу, ударники пішли рубати зимою ліс.

Намагаючись показати північні ліси, в яких доводилося виконувати „соц-обов'язок“ Дніпровських пролетарів — автор пише:

„Білі сосни прибоєм

у сірі

масиви хмар

і шибки

скляною горою.

занотували кожен удар“.

але прийшла теле-

грама — прорив:

„На порозі —

схвилюваний лісоруб

незрозуміле

сплетіння слів

Дрижить

на вінуях губ“.

Вадить поезії поквзпливий, а почасті і льозунговий, як рівняти до всієї поезії, кінець;

„бо міцніше

заліза,

чавуну —

соціалістичний

обов'язок“.

Художньо сили не вистачає у поета щоб увільнитись від схематичних висновків і в наступній поезії „Тривога де автор намагався показати прорив на мартені Макіївки. Згадується про братів, що за щастя чотгаром лягли. Робиться висновок:

„Гей, Макіївко, встань!“

„Чуєш? — гучно

гудуть магістралі:

— Сталі,

сталі,

радянської сталі:

На поезії позначено два „пляни“, „Плян“ агітки-гасла і плян ліричної поезії, і коли перемагає лірична течія: поет простіше і переконливіше показує дійсність.

Якщо в „Макіївці“ „Ровесникам“ — позначався вплив В. Маяковського, то в „Дніпровській весні“ (фрагмент) методи першого уривку цілком запозичає від м. Бажана.

Тут можна простежити той же авторів задум: якоюсь мірою відтінати

на минулому сучасне. За сучасним Дніпрельстаном перемога. „Дика давнина“ хоч і росте з томів прочитаних історій, але вона відгомін далеких часів.

У м. Бажана м. Нагнибіда користується лексикою, епітет, уміням показати в образі дух історії.

Варті уваги такі рядки, зроблені не без впливу м. Бажана:

„Шалений гук кочовиків
луна,
іде у степ. ламає зорі“.
„Вогнище скоплено
в рум'яне коло,
в руках з вином
гарячі черепи,
і котиться у Вовче Горло:
„За Святослава! пий!“.

Після цього автор підводить читача безпосередньо до сучасного Дніпра. Але раніше — дружині „було дано“

мечем стричать везну
біля дніпровського
шумливого порогу
А тепер

„Це ми скріплюємо
епохи крокви
і творить з нас
кріздева ця пора
Талих бійців,
що зрушили
за роки
сторіччями незрушену
вись Дніпра“.

Спроби поета повернутись в „лябораторію“ своїх до словників — слід давати вітати, як складову частину піднесення поетичної майстерності.

У гонитві за вдалим „словечком“ — м. Нагнибіда припускає стилістичні непорозуміння.

„А завтра знов
бездарний (?) крок походу
замість кров'ю
день проклятий.

До чого тут бездарний крок? Тільки неохайність могла призвести автора до такої нісенітничі. Хочеться сказати, що поетові щастить з сюжетними поезіями. Це ми спостерігали на прикладі „Дніпровської весни“, почасти на „Обов'язкові“.

„Пісня про бригадара“ побутовна саме на сюжетному протиставленні двох різних періодів революції. Пісня має один стрижень, що пронизує увесь вірш, але в одному місці виявляє себе, ламаючи попередню частину.

Щоб змалювати ніч громадянської війни, у м. Нагнибіди є хороші, молоді образи.

Наказується загонові затримати банду на 7 годин. Наростає тривога, напруження.

„... повніться тупотом
чорний степ,
„Яблучко“

кров'ю налите,
росте.

Пізніше.

„Як яблучко близько
з п'їтьми виростало,
ніч розкололась
на тисячі скалок“.

Гомін, гул цеху розвіває думки колишнього комбрига сучасного ударника бригадара. І в новій обстанові класової боротьби — народжуються дві тисячі деталей за сім годин.

Аналогія сучасного з минулим завжди потребує аналізу конкретного поля класової боротьби.

М. Нагнибіда побував у виїздній редакції газети „Комсомолец України“ на хлібозаготівлі.

Ця поїздка дала поетові багато свіжого матеріалу.

Маючи на руках нову „мужність“ — можна буде говорити про обличчя цього цікавого, але покищо нерівного своєю майстерністю поета.

Василь Клен

ОЛ. ГУРІЄВ — „ЕНТУЗІЯСТИ ШАХТ“

В-во ГАРТ. 1932 р. Стор. 39. Ц. 1 крб. Тир. 2200.

Серед творчого активу Криворізьких письменників треба насамперед відзначити успіхи молодого поета Олексі Гурієва.

Він частенько виступав на сторінках наших журналів (ГАРТ, Літпризов, тепер „Літературний цех“, „Зоря“). з „рудяною“ піснею закликає до бо-

ротьби за руду.

1932 року вийшла перша збірка поезій Ол. Гурієва „Ентузіясти шахт“. Збірка ця становить підсумок певного періоду поетичної творчості поета.

Ол. Гурієв — „Рудяний“ поет. Всі його вірші то заклик до боротьби за збільшення видобутку руди, рішуче

картання класового ворога. Піснюю, чи то неведичкою поемою, автор намагався включити себе в загальну колонну „ентузістів шахт“. Автор завжди

там:

„де вібрує праця,
співом перетята,
де береться штурмами
руда“. (ст. 11 „Дружинники“)
Бо „руди мало“, а нам „треба разом
розгон прискорювать,
в соціалізм
прокладаючи
мости“. (ст. 15 „Слово дружин-
ника“):

І тому він із-запалом закликає пере-
дову частину колгоспників мобілізу-
ватись на боротьбу за руду, бо „невже
в нашій шахті глибокій

буде
глибокій
прорив?“ (ст. 20—21 „На шахті“
„KIM“).

Ні не буде—відповіли рударі. Так
заприсяглися й колгоспники, що при-
йшли на допомогу шахтарям. І про цю
спільну боротьбу за руду поет розпо-
відає у вірші „Слово дружинникам
від гірників N-ої рудні“.

В цій великій боротьбі велике місце
посідає радянська молодь. Робітнича
молодь, як зазначає т. Косіор є ви-
рішальною силою на виробництві. І
поет перекладає на поетичну мову
висловлення Косіора:

„Нашій молоді
партія та історія
ставить бойовий наряд:
струнко нести
колонами дужими
силу—силенну
революційний хур“.

Отже:

„У шахту,
на поле,
в цех,
значить—
трошити труднощів кола,
стоючи на варті
революційних вах“.

Гурієв іноді вміє в кільках виразах
висловити глибоку думку. Правда буває
й так, що автор знижується до поро-
жньої сквілібристики. Але загалом киди-

ється в очі, що поет здатний схопити
основний зміст і специфіку певної
ланки сучасного етапу соціалістичного
будівництва.

Цю надзвичайно важливу рису треба
повсякчас закріплювати, неспинно
працюючи над художньою стороною
своїх речей. А це (художній бік)
покищо дошкульне місце творчості
Гурієва.

Поряд з позитивними рисами збірки,
треба відзначити цілу низку негатив-
них моментів. Основний негативний
момента особливо вирізняється тоді,
коли розглянути перший вірш збірки
„Над винаходом“.

Тема винахідництва в нашій літера-
турі не нова. А проте ще ніхто не
реалізував цю вельми відповідальну
тему так, як це потрібно було б зро-
бити. Не викрито основного класового
змісту соціалістичного винахідництва.
Тема винахідництва в радянській літе-
ратурі ще не піднято на відповідну
ідейно-художню височину, як одного
з вузлових факторів змісту соціалісти-
чної системи. Цього не зроблено зви-
чайно і Гурієвим. Микола працює над
винаходом.

„З паперу прояснює
обрис деталі“.

І:

„радіє Микола“.

Чого саме радіє Микола? Очевидно
це радість робітника радянської країни,
що в своєму винаході бачить свою
частку до соціалістичної раціоналізації
виробництва. Так треба було б подати,
але не так подано Гурієвим, бо Ми-
кола радіє через те, що „свій власний

станок
завібрує напружено“.

Це надто загально і звзначно. Тут
неутральний, а не класовий підхід до
винахідництва. Основного ж важеля
радянського винахідництва Гурієв так
не подає.

Поет намагається кожен свій вірш
конкретизувати. Це звичайно позитивна
риса. Винахідник—конкретна людина
Микола, а не абстрактна ідея. Коло
варстату працює робітник Іван. На
шахту приходить Анатолій Білий. В
збірці фігурує ціла серія прізвищ,
імен. Але така конкретизація є повер-
хова й антихудожня, коли не подається
через художні образи специфічні риси
характеру, поглядів того-ж самого

Миколи, Івана, Анатолія. Інакше ці „герої“ стають ходульними. Цього треба особливо уникати.

І тоді особливо, кидається в очі невірна акцентація автора на фізіологічний бік. Робітники працюють бо „м'язи, мов пружини ті“, бо „у скронях горить кров“. А відкатниця Надя „примушує вагончики

бігти
завзято“,

бо:

„в неї тугі,
хоч і натруженні,
руки,
мов не кістки в них,
а справжнісінька
сталь“.

Не дивно тоді й чути від автора твердження про втому, як зрадинцю. Бо як же-ж втома затримує рух вперед, затримує темпи. Так легко дійти до ще курйознішого висновку, що й культурний відпочинок, — якби об'єктивно виконують роль гальмувача соціалістичного будівництва. Навіть прорив — одягається у фізіологічний образ — „прориву ламати зуби“.

Акцентація на фізіологічність у малюванні конкретних людей, явищ доводить, що автор не зумів відтворити глибоко-класового змісту героїв соціалістичної праці в художніх образах, пішов шляхом найменшого опору.

Основна причина — недостатнє володіння словом. Образ, як вузловий і визначальний чинник мистецтва у Гурієва не посідає домінуючого місця. Образ у збірці „Ентузіясти шахт“ на задвірках. Ось чому поет примушений компенсувати свою антихудожність, особливо в деяких віршах — риторикою. „Білінним“ ритмом і інш. ризикованими зовнішнього ефекту.

Деякі слова про поему „На рудні“. Поема ця про боротьбу молоді, комсомолу за руду. Перш за все автор довів, що він уміє будувати сюжет хоч і надто примітивно. Поет розуміє, що в боротьбі за руду так само треба зламати шалений опір класового ворога, що він (класовий ворог) намагається шкодити соціалістичному будівництву на всіх фронтах наступу. І коли розкрито ворога, куркульського сина Зазубу, що проліз до рудні, комсомольці — рудярі дали цілком вірну відповідь: — Скажи:

для чого прийшов?

Ми плаємо на твою допомогу.
У бригаду писався на що?“.

Ми міцні, непохитні. Коли пролетарі у напружений момент боротьби кинули гасло колгоспникам: „Вільну робилу давай“, то зразу-ж:

„гасло на гасло:
— ідею до вас.
Прориву
Ламати
Зуби“.

Власно кажучи, це і є основний сюжетний вузол поеми. Але поема містить в собі і ті основні хвилювання, що про них ми згадували вище. Примітивність будови, брак високої художності, глибини в трактуванні персонажів дуже відчувається.

Ніяк не можна погодитись з художньою мотивацією дій комсомольця-колгоспника Андрія, що прийшов „прориву ламати зуби“ у поемі Гурієва. „Андрій — комсомолец“.

З села —

Дружинником прийшов на рудню“.

Андрій працює як витриманий комсомолец, з великим запалом, розуміючи свої завдання. Він радісно вигукє: „хвіба це

не боротьба —
і не героїка днів“.

І:

„Найкраще працює Андрій.
На червону шахтком залізів“.

Але раптом, через декілька рядків, психологічно не вмотивувавши зміни поведінки, Андрій „хоче назад в село“. „На рудні не буду далі я“ бо: „вчора сказав:

— каналія“
Зазуба мені“.

Якось не віриться, що бляктивний комсомолец старої, загартованої в боротьбі артілі, що „не вперше посила

з колгоспних
в рудні брудні“

через те, що куркуль образив його) вирішив кинути шахту. Звичайно за поемою Андрій знову стає ентузіястом шахт. Але це ще раз доводить про те, що поетові бракує глибокої продуманості, емоційної наснаженості своїх

героїв. І тоді Гурієв збивається на манівці поверхової трафаретної агітки.

У поемі є окремі недороблені місця, риторичність. Квола психологічна вмотивованність дій персонажів підсилила і без того схематичність поеми.

Треба вважати за невдалі такі рядки:
„наче й люди нові..

ой, і радісна тут борня ця“.

Це вигукує позитивний герой поеми, прийшовши з колгоспу. У цих рядках ми бачимо якусь кардинальну різницю між колгоспом і руднею. Наче борня за хліб, за організаційно-господарське зміцнення колгоспу, за тип нової людини колгоспника не є радісною борнею. Звичайно, слова персонажу це ще не слова автора. Але ж ідейно-

художньої дискредитації цього політично-невірного вислову автор так і не подає. І це твердження залишається у поемі в силі.

Зазначені хиби аж ніяк не можуть затьмарити певні досягнення поета. Досягнення ці видко хоча-б із того, що Гурієв умів підбирати для своєї творчої лабораторії цінний за тематикою, матеріал, часто правильно акцентуючи на провідну ідею даної теми. У деяких віршах досягнуто значної економії словесного матеріала, чим зменшено дозу декларативності.

Треба багато й серйозно працювати над технікою, художньою стороною вірша, щоразу глибоко усвідомлюючи основну ідейну настанову кожної речі

М. Бернштейн